

Oroszország és az Európai radikális jobboldal kapcsolata

Narratívák az orosz-ukrán háborúban

Jelige: ÜLF070

Lezárás dátuma: 2023.01.10.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Kutatási kérdés	4
Hipotézisek	4
Módszertan	5
Elméleti keret	6
A szélsőjobboldal fogalma és ideológiái	6
Nemzeti identitás és nemzeti nosztalgia	7
Szubkultúrák	9
A szélsőjobb megerősödése	10
Média és manipulációs technikák	11
Putyin Oroszországa – történeti áttekintés	15
Előzmények	15
Putyin – külpolitika és célok	16
Orosz szélsőjobboldali csoportok	18
Russia Today	18
Oroszországgal kapcsolatos narratívák alakulása	20
Hipotézis1: Látványosabb ellentmondást fogalmaztak meg azok a radikális jobboldali partok, amelyeknek az országában választások voltak a háború kitörését követően.	20
Magyarország	20
Németország	23
Olaszország	25
Franciaország	27
Amerikai Egyesült Államok	29
Svédország	31
H2: Azoknál a pártoknál, akik korábban pénzt kaptak az orosz kormányzattól, kevésbé figyelhető meg véleményváltozás.	32
H3: A már kormányon lévő radikális jobboldali pártok véleménye kevésbé változott meg, mivel nagyobb befolyást képesek gyakorolni a közvéleményre és a szavazói bázisukra.	32
Konklúzió	34
H1 – Részben beigazolódott	34
H2 – Információhiány	35
H3 – Kevés alany	35
Következtetések	35
Hiányosságok és korlátok	36
Kitekintés	36
Irodalomjegyzék	37

Bevezetés

A radikális jobboldal témája napjainkban egyre izgalmasabb és sürgetőbb kérdéseket vet fel. Ezen belül is az európai és amerikai jobboldali radikalizmus kapcsolata Oroszországgal, amely már régóta fennáll, különböző mértékben befolyásolva ezzel a nyugati világ politikai színtereit (Shekhovtsov 2018:45).

A 2022-ben leadott és megvédett szakdolgozatomat is kapcsolódó témában írtam meg, abban az intézményesült szélsőjobboldal és a polgári radikalizmus viszonyát vizsgáltam Angliában, Hollandiában és Magyarországon. Jelen dolgozatom általános fejezeteihez felhasználtam és kiegészítettem szakdolgozatom kapcsolódó bejegyzéseit.

Jelen írásom fókuszában a 2010 utáni események állnak. Ezt az adott időszakot többféle módon is lehet értelmezni, így fontosnak tartom egymással összefésülve két fontosabb oldalról bemutatni. Meg lehet egyszer határozni ezt az időszakot Klaus von Beyme – Cas Mudde által kiegészített – besorolásával (Mudde 2019). Eszerint, bár már a második világháború után sem tűntek el teljesen a radikális jobboldal képviselői mégis jelentősen háttérbe szorultak. A fordulat a szélsőjobb megerősödésének harmadik hullámában 1980 és 2000 között jött el, amikor Nyugat-Európában újra megerősödött a szélsőséges jobboldali politizálás, bár igazán csak 1990-től vált ez nyilvánvalóvá (Mudde 2019:25).

Ezzel párhuzamosan, abból a szempontból is lehet értékelni ezt az időszakot, hogy a másik fontos változás, a Szovjetunió felbomlása következtében a jobboldali és radikális jobboldali politizálást is mindinkább helyet kapott. Bár már a Szovjetunió liberalizálódásával a peresztrojka idején megjelentek törekvések és a nyitás a jobboldali politikai nézetek felé. Ebben az időszakban az orosz kapcsolatokat nyugati radikális szereplőkkel még nem az állam szorgalmazta és nem is a Kremlllel jöttek létre, hanem a korszak három orosz radikális jobboldali politikusával, név szerint Alexandr Duginnal, Vlagyimir Zsirinovskijjal és Szergej Glazjevvel (Shekhovtsov 2018:45).

Az újabb változást Mudde-nál a negyedik hullám jegyzi a 2000-es évektől. Ennek a korszaknak a specifikus ismérve, hogy a radikális pártok nem csak bekerülhettek a parlamentbe, hanem sok helyen koalíciós pozícióba is jutottak, vagy a mainstream populista jobboldali pártok kezdtek egyre többet átvenni a szélsőjobboldali pártok programjából (Mudde 2019:28). Ezzel viszont bizonyos, addig szélsőségesnek számító attitűdöket és gondolatokat becsatornáztak a mainstream politikai életbe, és normalizálták azokat (Gattinara–Pirro 2019:52; Pirro et al 2021:25). Ennek egyik következménye, hogy a politikai színtér általánosan jobbra tolódik, nő a bizalmatlanság a különböző intézményekben és nehezíti a nemzetközi együttműködéseket is

(Mudde 2019:101,105). Ebben az időszakban olyan országokban is megerősödtek a szélsőjobboldali pártok, ahol korábban elenyészőek voltak, mint Hollandiában és Magyarországon, vagy be voltak tiltva, mint például Németországban (Mudde 2019:29).

Ugyan így 2000-től megfigyelhető egy másik fontos változás is. Ekkor lépett hivatalba Putyin, akinek a hatása az orosz politikai életre, stratégiára és nemzetközi politikájára is nagy hatással volt (Polyakova 2015:1). Bár elsőre nem feltétlen tűnik kézenfekvőnek, a nyugati radikális csoportok és Oroszország között a kapcsolat nagy mértékben az ideológiai hasonlóságokon nyugszik, valamint a közös ellenségképen. Mind a kettő a mainstreammel szemben pozicionálja magát, a „rendszer” kihívóiként. A közös ellenségeik pedig az euroatlanti szövetségek, az Európai Unió intézmények, az erkölcsi értékek liberalizmusa, valamint a parlamentáris demokrácia liberális értelmezése. Ezen felül Moszkvának sikerült az euroszkepticizmust és a russzofil érzéseket is összekötni, magát ezzel Brüsszel ellentétjeként és a globális vezető nyugati hatalom, az USA ellenpólusának beállítva (Laruelle 2015:21).

Kutatási kérdés

Az orosz-ukrán háború kitörése óta a szélsőjobboldali pártok által használt narratíva több esetben is megváltozott. A konfliktussal kapcsolatban megfigyelhető egyfajta kettősség az európai szélsőjobboldal reakcióiban. Egyrészt sokan elítélik a háborút, másrészt a Kreml politikájának évek óta tartó támogatásától nem tudnak elvonatkoztatni (Győri et al 2022). Célom megvizsgálni miként jelennek meg ezek a változások a narratívában, és mely témákat érintik. Milyen módon igyekeztek az adott pártok megőrizni a népszerűségüket, ehhez mely stratégiákat gondoltak a leginkább kifizetődőnek. Például sok esetben azt várhatjuk, hogy a Putyin és oroszbarát diskurzusok immáron ellenérzést válthatnak ki a szavazóközönségből, ezért vagy valamilyen módon új irányt kell találniuk, vagy a régebbi nézeteiket kell új módon elfogadhatóvá tenni a szavazók számára.

Hipotézisek

H1: Látványosabb ellentmondást fogalmaztak meg azok a radikális jobboldali pártok, amelyeknek az országában választások voltak a háború kitörését követően. Arra számítottak, hogy több, régebben Kreml párti politikát folytató párt, annak érdekében, hogy a szavazóbázisát megőrizze vagy bővítse, a régebbi szövetségese ellen fordult. Erre az adhat okot, hogy több helyen, a korábban oroszbarát nézeteket valló szélsőjobboldali szavazók körében is romlott Oroszország megítélése (Fagan-Clancy 2022).

H2: Azt feltételezem, hogy azoknál a pártoknál, akik korábban pénzbeli támogatást kaptak, kevésbé figyelhető meg véleményváltozás. Inkább megpróbálják menteni a régi nézeteiket és kapcsolatukat a Kremllel. Mindezt amiatt, hogy úgymond „visszafizessék” a kölcsönt, vagy annak érdekében, hogy a továbbiakban is pénzügyi támogatást kaphassanak.

H3: A H1-gyel ellentétben a már kormányon lévő radikális jobboldali pártok véleménye kevésbé változott meg, mivel nagyobb befolyást képesek gyakorolni a közvéleményre és a szavazói bázisukra. Így nem volt szükséges a korábbi állításaikkal szembe menni.

Módszertan

Írásomban szekunder forrásokat használtam, igyekeztem dolgozatomhoz a releváns szakirodalmat felhasználni és alkalmazni. Mivel sokszor egészen aktuális eseményekről van szó, nem született még meg minden témában az aktualizált szakirodalom, sokszor fedeztem fel hiányosságokat, főleg az elmúlt pár év tekintetében. Ezeket a hiányosságokat, ahol lehetett és szükségét éreztem, alternatív forrásokból igyekeztem pótolni. Például a radikális szervezetek tevékenységét illetően: újságcikkekből, vagy a szervezetek saját oldalait felhasználva. Ezeket a forrásokat fokozott mértékben alkalmaztam, amikor egyes szervezetek narratíváit igyekeztem felderíteni.

Dolgozatomban a narratíva fogalmán a politikai életben szereplők üzeneteinek összességét értem, amellyel az adott pártok és csoportok kommunikálnak. Ezeket igyekeztem minden országnál a releváns nyelven is megkeresni az adott nyelvet értő ismerőseimnek a segítségével, az angol irodalom mellett. A legtöbb esetben végül az angol forrásokat használtam, abban az esetben, ha az adott ország nyelvének a forrásától nem láttam releváns eltérést.

Úgy vélem a mélyebb megértést és megismerést segíti, ha bemutatom, hogyan alakult Oroszország kapcsolata a jobboldali radikálisokkal, milyen érvek és motivációk merültek fel a szövetség mellett. Mi vezethetett ahhoz, hogy amikor a Kreml ennyire nyilvánvaló agressziót alkalmaz egyik szomszédja ellen, az európai szélsőjobb mégis tétovázva áll a jelenség felett, akkor is, ha ezzel akár magának is árthat, ugyanis Oroszország értékelése nagyban visszaesett az utóbbi időben (Fagan–Clancy 2022)¹. Valamint hogyan sikerült valamelyest téma birtoklást előidézniük, ezzel a támogatottságukat növelni a kialakult energiaválság elleni küzdelem témájával kapcsolatban. (Kyllmann 2022; Carter 2022; Vock 2022).

¹ Ez azonban pártfüggetlen, például a magyar kormánypárti szavazókra körében ez a változás alig észlelhető (Nagy 2022).

Elméleti keret

A szélsőjobboldal fogalma és ideológiái

A jobb-bal tengely az idők során jelentős változásokon ment keresztül, a jelentésük sokszor alakult, vagy kapott plusz jelentést. Mivel a legtöbb különbség mára már nem egyértelmű, írásomban a következő szemléletet veszem alapul: az emberek közötti különbségeket és egyenlőtlenségeket a bal- és a jobboldal másként látja. A baloldalnál ez egy mesterségesen létrejött és negatív jelenség, ami ellen az államnak aktívan cselekednie kell. A jobboldalnál ezek a különbségek természetesek és pozitívak, az államnak pedig ezt a rendet vagy támogatnia, vagy helyben hagynia kell (Mudde 2019:18).

Ezeket a különbségeket különböző dimenziókban lehet megfogalmazni, attól függően, hogy az adott csoport hogyan definiálja a „mi” és az „ők” csoportját, vagyis azt, ki az, aki még beletartozik a saját csoportba és ki az, aki már kívülállónak minősül. Ezek a törésvonalak leggyakrabban a következő elvek mentén húzódnak meg: kultúra, vallás, gazdasági nézetek, és/vagy „faj”, de egyedi esetekben más is előfordulhat (Mudde 2019:18).

A fentiekől is függően, a jobboldalon belül rengeteg típus van és nincs teljesen konszenzusos terminológia rá. Én a következő fogalmakat fogom használni a munkám során. Először is a szélsőjobboldalt (*far-right*) szeretném két csoportra bontani Mudde nyomán, ezek pedig az extrém jobboldal (*extreme right*) és a radikális jobboldal (*radical right*). Az extrém jobboldal rendszerellenesnek tekinthető, mivel elutasítja a demokráciát és annak olyan elemeit, mint a népszuverenitás vagy a többségi uralom. Ezzel szemben a radikális jobboldal elfogadja a demokráciát, csak más eszközökkel, más módon képzei el a létét. Lényegében véve a liberális demokráciát utasítja el, és annak olyan intézményeit, mint a kisebbségi jogok, joguralom, és hatalmi ágak szétválasztása (Mudde 2019:19). Fontos azt is tisztázni, hogy a magyar nyelvű szakirodalomban az extrém jobboldal fogalmát általában a szélsőjobboldal fogalma helyettesíti (Róna 2016:29-31), nálam viszont, mint gyűjtőfogalom lesz használva.

A radikális jobboldali jelző mellé gyakran csatlakozik még a populista is. Ennek az ideológiai alapja az a nézet, miszerint a társadalmat két fő csoport alkotja, a korrupt elit és a hétköznapi emberek, akik között antagonisztikus ellentét húzódik. Ez az ideológia is elfogadja a demokráciát, de mint ahogyan a radikális jobboldal, ez is másképp képzei el, ezért a kettő között sokszor alakul ki kapcsolat. A populista ideológia egy „vékony” ideológia, aminek az alapja a társadalmon belül meghúzódó ellentét mellett az, hogy a politikának az elit által elnyomott nép akaratát kell tükröznie. Az extrém jobboldal nem tud populista lenni, mivel

elutasítja a demokráciát, a populizmus viszont csak a liberális demokráciát utasítja el. Mudde szerint ezen felül a radikális jobboldal a huszonegyedik században, az esetek döntő többségében populistá is (Mudde 2019:19).

A jobboldali populizmusnak Greven szerint van még egy dimenziója az ellentétben álló erők terén. Nem csak a nép és az elit, de a „mi” és az „ők (akiket az ellenséges elit is támogat)”, áll egymással szemben. A populistá vezetők, nem csak elképzeléseikben, de kommunikációjában is gyakran használnak negatív hangnemet. Mindezt stratégiai és taktikai okokból teszik, főleg más, ellenségesnek titulált csoportokkal szemben (Greven 2016:3). Ebből a szempontból érdekes megfigyelni, hogy - mint az a munkám során is ki fog rajzolódni - a radikális jobboldali pártok és ideológiák a nemzetközi szinten mégis egymásra tudnak találni. Céljaik elérésében kölcsönösen támogatni képesek más országok szélsőjobboldali csoportjait, akkor is, ha ez látszólag ellentmondásos helyzetet is teremt.

További szélsőjobboldalhoz kötődő fogalom még a patriotizmus, sovinizmus, rasszizmus, és az Új Jobboldal. A patriotizmus megkülönböztető jegye, hogy helyhez ragaszkodik, az országot és a népet erősen a területhez köti. A sovinizmuson belül a „mi” és az „ők” kategóriája kap fontos szerepet. A rasszizmus faji megkülönböztetés, ami mögött egyfajta hierarchia is meghúzódik, ezen a csoporton belül az antiszemitizmus a legelterjedtebb. Az Új Jobboldal pedig egy olyan ideológia irányzat, amely az állítólagos baloldali kultúrmonopólium megtörését célozza meg, magát pedig lényegesen mérsékeltebb tényezőként állítja be. Az Új Jobboldal irányzat képviselői szerint a különböző csoportok kulturális és antropológiai különbözőség alapján minősíthetők, az emberek nem egyenlők, a szabadság csak az erősebbeknek jár (Boross 2017:94-95,98).

Nemzeti identitás és nemzeti nosztalgia

A politikatudomány szempontjából két releváns útja van annak, ahogyan az egyének megélik a nemzethez tartozásukat, ez a kettő pedig a polgári- vagy államnemzeti és az etnikai nemzeti identitás. Más társadalomtudományok is foglalkoznak ezzel a témával, de némileg másképp csoportosítják a nemzet felfogást. A polgári nemzeti identitás fő karakterisztikája, hogy itt a nemzetet összekötő elem egyfajta társadalmi szerződés, vagy intézményi rendszer. Ebben az esetben egy nyitottabb nemzetfelfogásról van szó, ugyanis, aki elfogadja az adott ország normáit és követi a jogszabályokat, az a nemzet részévé válhat, ha állampolgársággal is rendelkezik. Ezzel szemben az etnikai nemzeti identitás lényege, hogy az egyének a nemzetet a közös kultúrán, származáson és eredeten keresztül határozzák meg így ezek a társadalmak

zártak a kívülről érkezőkkel szemben (Aichholzer–Kritzinger–Plescia 2021:297-298). Ezért is igyekeznek a jobboldali vezetők minél nagyobb hangsúlyt helyezni a közös kultúrára és múltra. Bár zárójelesen érdemes megjegyezni, hogy volt és van baloldali nacionalizmus is.

Ez a kontextus Oroszország, Ukrajna és Belarusz kapcsolatában is felmerül. A Szovjetunió felbomlása után az orosz nemzetépítő törekvések következtében felmerült a kérdés: kik alkotják a nemzetet. Ennek a megfogalmazása szándékosan rugalmas, hogy könnyen ki lehessen zárni az ukrán vagy belarusz nemzetet. Szükség esetén viszont ugyanilyen könnyen magába is tudja foglalni ezeket a nemzeteket. Többször is megfogalmazódott annak az igénye, vagy egyesek szemében annak szüksége, hogy ezt a három nemzetet és országot egyesítsék (Shevel 2011). Putyin is ezt a narratívát hangsúlyozta Ukrajna megtámadásának legitimálására (Filipenko 2022).

A nemzeti nosztalgia, egyfajta közösségi érzelem, ilyenkor az egyén nem a saját múltja után érez nosztalgiát, hanem egy csoport kollektív (tipikusan konstruált, vagy jelentősen átfogalmazott) múltja után. Ezt az érzést az egyes ember a másokhoz való viszonyulásban képes megtapasztalni. A csoportközi érzelmek elmélete szerint, amikor a csoportidentitás a saját identitás részévé válik, az plusz érzelmek megjelenéséhez vezethet. Ezek az érzelmek pedig a csoporton belüli és csoportközi attitűdöket is befolyásolhatják. Tehát nem csak személyes saját múlt iránti nosztalgia figyelhető meg az egyéneken, de megfigyelhető a csoportjaik múltjához tartozó tárgyakhoz, eseményekhez, időszakokhoz való kötődés is. Erre lehet példa a nemzeti nosztalgia, amit a nemzeti populista erők gyakran felhasználnak retorikájukban, de más radikális jobboldali szereplők is szeretnek a múlt nagyságára koncentrálni (Smeekeš–Wildschut–Sedikides 2021:91-93). Ehhez hasonlít Putyin azon törekvése, hogy Oroszországot újra szuperhatalommá tegye, valamint a szovjet blokk felbomlásával együtt járó „megaláztatást” elmossa, olyan nemzetet hozzon létre, amelynek a tudatában benne van, hogy velük az Amerikai Egyesült Államoknak is számolnia kell (Waring 2018:185).

A nemzeti nosztalgia általában pozitív „in-group” élményt és látásmódot eredményez, amelyhez negatív „out-group” érzelmek is társulnak, főleg a bevándorlókkal szemben, de kialakulhat egy régi „mi” és új „ők” időbeni elhatárolódás, amely főleg a hagyományokat helyezi a középpontba. Ez a populizmus mellett, a „tisztá nép” képével egységben kohéziós erő lehet, erősíti az összetartozás élményét a „veszélyes mások”-kal szemben. Gyakran kapcsolódik a nosztalgiával kezelt, idealizált időszakhoz az az elképzelés is, hogy abban az időben az egyének még a megfelelő értékeket és elveket követték. A szerzők szerint ez a jelenség képes érzelmi magyarázatot adni a populista radikális jobboldali pártok támogatottságára (Smeekeš–Wildschut–Sedikides 2021:91-94).

Szubkultúrák

Ha egy ideológia a személyek és csoportok nézetein felül egy-egy csoport életének szerves részévé válik, vagyis a csoport kultúráját, normáit és életvitelét is befolyásolja, szubkultúráról beszélünk. Egy-egy ilyen szubkultúrának a léte tehát, erősen függ a hozzá kötődő csoport lététől (Urban, 2018: 65).

Az szélsőjobboldali szubkultúrák közül jelenleg az egyik legelterjedtebb az Alt-Right, amelyik az Egyesült Államokból indult el. Ideológia lényege a fehér ember felsőbbrendűsége, és a fehér ember létének más csoportok általi fenyegetettsége. Az ellenük felhasznált eszközöknek a következőkben látják: „politikai korrektség” vagy „társadalmi igazságosság”. Mivel a „fehér felsőbbrendűség” és „fehér nacionalizmus” fogalmak sok embert elijeszthetnek, így magukra „alternatív-jobb(oldal)”-ként (innen ered a név is) vagy mint „faj racionalisták” hivatkoznak. A jelenség fő támogatói közé a magasabb iskolai végzettségű fehér férfiak tartoznak. Fontos megkülönböztető jegye a jelenségnek, hogy szinte kizárólag online létezik. Főleg szervezetlenül, anonim módon zajlik különböző platformokon, ahol rasszista és hímsovinisza meme-eket osztanak meg és zaklatnak olyan személyeket, akik az „out-group” részét képezik (Mudde 2019:56).

A radikális jobboldali ideológiák sporthoz is köthetnek, így alkotva egy egyedi szubkultúrát. Mudde a futbalszurkolókat emeli ki, mint olyan csoport, amely tagjai gyakran részt vesznek szélsőséges megmozdulásokban, rájuk, mint „futballhuligánok”-ra hivatkozik. Az alapvető szervezőerő ebben az esetben a futball, az erőszakos és szélsőjobboldali tevékenységek mégis a meccsektől távolabb a stadionokon kívül zajlanak. Főleg azóta, hogy az adott csoportok és a szélsőjobboldal szimbólumait kitiltották a meccsekről, az erőszakos szurkolókkal egyetemben. A jelenség Angliából indult ki, de a legtöbb európai országban, valamint Oroszországban is (Mudde 2019:58; Glathe–Varga 2018).

Az előbbieken túl jelentőséggel bír még a skinhead szubkultúra is, amely zenei közösségként kezdte, innen nőtte ki magát egy szélsőjobboldali tevékenységeket is végző csoporttá. Fontos megkülönböztető jegyük a kinézetük volt, amely az eredeti kultúrához nagyban hasonlított az ideológiai váltás után is. A nem rasszista skinek ugyan úgy néztek ki, mint a szélsőjobboldaliak, feszültséget generálva a szubkultúrán belül. Tevékenységük főleg még a 2000-es évek előtt volt jelentős, de sok általuk kezdett szélsőjobboldali karakterisztikus tényező továbbra is fennmaradt. Nekik köszönhető a radikális jobboldal összefonódása a zenével és a megkülönböztető öltözködési stílussal (Mudde 2019:59).

A szélsőjobb megerősödése

Bár munkámban külön nem elemzem, mégis fontosnak tartom áttekinteni milyen tényezők játszhatnak közre a szélsőjobboldal megerősödésében. Fontosnak tartom még, hogy Oroszország hatása ezekre a folyamatokra inkább kiegészítő jellegű mintsem kiváltó ok, akkor is, ha ezekkel a csoportokkal és pártokkal kölcsönösen támogatják egymást.

A szélsőjobboldal megerősödésének különböző okai lehetnek, ezeket pedig két nagy csoportba lehet sorolni. Ez a két csoport a kínálati és a keresleti oldal, vagyis, hogy a pártok mit kínálnak az adott országban, és ez hogyan tudja erősíteni a jelenséget, illetve, hogy az emberek miért pont radikális ideológiákat keresnek a pártjukban, vagy csoportjaikban, mi viheti rá őket, hogy támogassák ezeket a szerveződések (Róna 2016).

A társadalmi és egyéni feszültségek épp úgy meghúzódhatnak a jelenség okai mögött, mint a pártrendszer átalakulása, pártok valamilyen irányba való elmozdulása. Ezeken felül viszont az is jelentős lehet a megerősödésben, vagy éppen a jelentőség vesztésben, hogy az adott párt mekkora hangsúlyt helyez az utánpótlás kinevelésére (Róna 2016).

Tudományos körökben is erősen vitatottak a jelenség okai. A legtöbb elmélet azzal is árnyalható, hogy olyan országokban is lehet erős a radikális jobboldal, ahol az adott körülmények nem érvényesülnek, így inkább országonkénti egyes esetekről lehet beszélni (Norris 2005:3-4).

Média és manipulációs technikák

A média és az internet szerepe kulcsfontosságú a szélsőjobboldali pártok és csoportok életében és megerősödésében. A kommunikációs eszközök nem pusztán az ideológiák terjesztésében játszanak fontos szerepet, hanem a radikális jobboldali csoportok és események szerveződésében is. Hasonlóképp nem lehet az orosz külpolitikai törekvésekről és hadviselésről sem beszélni anélkül, hogy a Kreml kiterjedt manipulációs hálózatát meg ne említenénk. A témáról bővebben Krekó Péter *Tömegparanoia 2.0* c. könyvében lehet olvasni.² A könyv az összeesküvés-elméletek hatásáról is bővebben ír, erre jelen dolgozatban nem térek ki.

Média

A szélsőjobboldali aktorok támogatottságához, széleskörű ismeretségéhez nagyban hozzájárult a média. Akkor is, ha ezt bizonyos esetekben akaratán kívül tette. A könnyebb fogyasztás érdekében a média hajlamos az információk egyszerűbb tálalására, a nagyobb elérés érdekében a bulvárosodásra. A szélsőjobboldal retorikája is hasonló, így az extrémista kijelentések nem csak a radikális csoportok felületein, de a mainstream médiában is könnyen teret nyernek. A radikálisok egyértelmű, könnyen érthető ellenség-kijelölése is szélesebb körben népszerű tud lenni. Ennek ellenére a radikális jobboldali pártok sok országban nem kapnak helyet a közmédiában, sok csatorna szelektálhatja őket. Ilyenkor a népszerűségüket a tematizálás, vagy „ügybirtoklás” (*issue ownership*) tudja növelni. Ha a közvélemény szerint az adott témát vagy problémát a legjobban az adott párt kezeli, vagy tudja megfogni, akkor, ha nem is jelenik meg a médiában a téma konkrétan a párthoz csatolva azt, a többség hajlamos mégis összekötni vele az ügyet. Például, ha az országon belül a bevándorlás témáját egy szélsőjobboldali párt képes megragadni leginkább, és a média közvetít ugyan a bevándorlásról, de eközben kizárja a szóban forgó pártot írásából, akkor a párt népszerűsége még nőhet is (Róna 2016:113-116).

Itt jön képbe a demokratikus dilemma, vagyis, hogy szabad-e toleránsnak lenni az intoleranciával szemben. A médiában és az egyéb kommunikációs platformokon egyszerre kell szólásszabadságot, politikai jogokat biztosítani a szélsőjobbnak is, és visszafogni annak az antidemokratikus és erőszakos cselekedeteit (Ravndal 2018:862).

² Krekó P. (2021) 8. Az összeesküvés-elmélet mint külpolitikai eszköz: a Kreml dezinformációs hadműveletei In Krekó P.: *Tömegparanoia 2.0 - Összeesküvés-elméletek, álhírek és dezinformáció*. Budapest: Athenaeum Kiadó, 137-156.

Oroszországban Putyin hatalomra kerülését követően ismét elkezdődött a korábban a Szovjetunióra is jellemző működés: a média felhasználása abból a célból, hogy a rezsim érdekeit kiszolgálja. Putin időszakában sor került újságírók meggyilkolására is, és egyéb megfélemlítésre, aminek következtében már a 2004-2012-es időszakban a média elkezdett bevezetni egyfajta öncenzúrát, valamint az előtte rákényszerített viselkedés módokat már magától kezdte el alkalmazni működésében. Így, bár 2012 után csökkent az elnyomás és megfélemlítés mértéke, a média már a Kreml-párti alternatívákat közvetítette saját és kreatív narratívákat teremtve sokszor. Az orosz tömegtájékoztatás ezzel döntő mértékben hozzájárult Putyin rezsimjének megszilárdításához a Kreml-párti eszmék propagálásával és az orosz politikával kapcsolatos rivális nézetek marginalizálásával (Shekhovtsov 2018:132).

Emellett az orosz média ismét nagy erőket összpontosít a nyugati országok közvéleményének befolyásolására. Több idegen nyelven működik, népszerűsítve a nemzetközi célcsoportok számára az orosz külpolitikát, félretájékoztatva és sokszor megzavarva a közönséget az oroszországi és a világi fejleményekről, ezzel aláásva a nyugati mainstream média Oroszországgal kapcsolatos nézeteit (Shekhovtsov 2018:133). Erre az egyik legjobb példa az RT vagyis Russia Today néven 2005-ben létrehozott csatorna, aminek a célja a nyugati információs monopólium megtörése volt. Az RT rövidítést később kapta annak érdekében, hogy a nyugati fogyasztók ne kapcsolják egyből össze Oroszországgal a platformot. Ezzel együtt viszont a műsorainak tartalma is megváltozott: kevesebb Oroszországról szóló tudósítás jelent meg, cserébe több szándékosabb provokáció és összeesküvés-elmélet. Ezeknek a célja a nyugati közönséghez intézett azon felhívás volt, hogy kérdőjelezzék meg nemzeti mainstream politikai vezetőik hitelességét (Shekhovtsov 2018:134).

Internet

A demokratikus dilemma, az internethasználattal kapcsolatban is sok kezelendő problémát vet fel, a radikális vagy extremista aktorok számára pedig rengeteg lehetőséget. A szélsőséges szereplők életében éppen ezért fontos szerepet tölt be az internet. Egyrészt itt nem lehet cenzúrázni őket (vagy csak nehezen), tehát szabadon terjeszthetik nézeteiket, másrészt a mainstream médiában sokszor nem kapnak helyet, így kénytelenek az alternatív nyilvánossághoz fordulni. Harmadrészt a neten keresztül meg lehet szólítani azokat is, akik addig kimaradtak a politikából, mivel a hagyományos politikából való kiábrándultság nem jelenti azt, hogy a neten politizálás ne vonzana valakit. Ehhez járul még hozzá, hogy a

legfiatalabb választói korcsoport a leginkább passzív, viszont a közösségi médián keresztül, vagy egyéb felületeken, még őket is van esély megtalálni (Róna 2016:113-134,156-164).

Bár saját weboldalaikon nem tudják cenzúrázni őket a nyugati országok sem, több extrém jobboldali szereplő előnyben részesíti az amerikai szerverekkel szemben az oroszokat. Ez nem az Oroszországgal való összeköttetésük következménye, sokkal inkább annak tudható be, hogy csökkent a bizalmuk az Egyesült Államokban. A legtöbb radikális jobboldali szervezet továbbra is az amerikai vagy európai szervereket részesíti előnyben. A szinte korlátlan szólásszabadság az Egyesült Államokban eleinte megnehezítette az európai hatóságok számára a neonáci aktivizmus és a holokausztagadás eseteinek kivizsgálását, amelyek olyan európai szélsőjobboldali csoportokat érintettek, amelyek webhelyeiket az Egyesült Államokban üzemeltették. Később viszont az amerikaiak kiadtak fontos információkat az egyik neonáci honlappal kapcsolatban az osztrák hatóságoknak, akik így képesek voltak letartóztatásokat eszközölni. Ennek és még néhány hasonló esetnek köszönhetően, néhány csoport inkább az oroszokhoz fordult a biztonság reményében. Azonban ez sem feltétlen jelentett megoldást, mint az néhány későbbi esetből látszik (Shekhovtsov 2018:151-152).

A fentebb említett cenzúrázási probléma miatt kellett a Google-nak is módosítani az algoritmusán. Az összeesküvés-elméletek és a gyűlöletet terjesztő oldalak nagyobb kattintás számot tudtak produkálni, mivel az érzelmekre és az emberi természet negatív információkra való fogékonyságát kihasználták. Így az ilyen oldalak a keresések során sokszor előrébb szerepeltek, mint a hiteles tényadatok, vagy tudományos platformok (Williams 2016).

Egy szélsőjobboldali extremista terrorizmussal foglalkozó tanulmány szerint, az ilyen erők fokozottan aktívak az interneten, így az elsődleges harctérnek inkább azt lehet nevezni, mint az utcákat. A terrorizmusnak több formája is van, jelen dolgozat szempontjából csak a szélsőjobboldali érdekes, viszont az összes változatra igaz az az állítás, hogy mindegyik számára kiemelkedő szerepe van az internetnek és a közösségi médiának: a propaganda terjesztésben és kommunikációban, de ezen keresztül tudnak toborozni és adományt gyűjteni is (Jones–Doxsee–Harrington 2020:2,5).

Ide tartozik annak a problémaköre is, hogy Oroszország a Nyugat polarizálására dezinformációs eszközöket használ, valamint támogatja a nyugati radikális és extrém jobboldali szereplőket. Pénzügyi szempontjából nehéz megállapítani mennyivel támogatta a szervezeteket, mivel nagy valószínűséggel ezek az összegek elenyészőek a hálózatok egyéb bevételei mellett. Orosz erők azonban nem csak pénzzel, de ideológiák terjesztésével is hozzájárulhatnak a szélsőjobboldal felnagyításához. Ezek között szerepel a xenofóbia,

nacionalizmus, rasszizmus, és antiszemitizmus terjesztése az interneten és a közösségi oldalakon (Jones–Doxsee–Harrington 2020:7).

A Facebook például elismerte, hogy 2015 januárja és 2017 augusztusa között 146 millió ember láthatott a platformján orosz dezinformációs posztot az Amerikai Egyesült Államok választásával kapcsolatban. Ezen is látszik, ahogyan a Kreml a közösségi média hazugságokat és felháborodást terjeszt, korrodálja az ítélkezést és súlyosbítja a megosztottságot, és ezzel rontja a liberális demokrácia fennmaradásához szükséges feltételeket (Paxton 2018:346).

Hollandiában az elsődleges platformként a Facebookot használják a radikális jobboldali szervezetek, viszont ennek kiterjedt szabályzata van a gyűlöletbeszéd ellen, így sok felhasználó az oldal orosz megfelelőjét részesíti előnyben, bár azt nehéz felmérni, ténylegesen hány holland rendelkezik VK (Vkontakte) profillal (AIVD 2018:11).

A közösségi média színterén az utóbbi hetekben nőtt a feszültség, ahogy Elon Musk megvásárolta a Twittert, annak érdekében, hogy azt újból a magánszektor részévé tegye megszabadítva az általa feleslegesnek gondolt cenzúrától. Ez sokakat aggodalommal tölt el, több okból kifolyólag. Egyik érvelés szerint, a Twitter, mivel globális hatással rendelkezik szükséges, hogy cenzúrákat alkalmazzon. Mások szerint ezzel a lépéssel a platform helyet fog teremteni fasiszta ideológiák előretörésének, miközben Musk a platform felvásárlása mellett szóló érve az volt, hogy a cenzúrázás „fasiszta” módon zajlik itt (Stepman 2022; Hill 2022).

Putyin Oroszországa – történeti áttekintés

Előzmények

Alexandr Dugin, orosz fasiszta gondolkodó már a Szovjetunió felbomlása előtt is kereste a kapcsolatot nyugati országok radikális jobboldali szereplőivel. Hozzá köthető a neo-eurázsianizmus fogalma, amely egy az euroatlanti világgéppel ellentétes, Oroszország központú Európát képzel el. Ennek a nézetnek a fontos elemeit képezik a nemzeti identitások megőrzése az ideológiai sokszínűség mellett, amelyet szerinte a jelen berendezkedés nem tesz lehetővé. Valamint fontosak az antiglobalizációs és USA-ellenes törekvések is (Shekhovtsov 2018:43). Dugin szerint amellett, hogy szembe helyezkedik az USA-val és az unipoláris világrenddel egy multipoláris erőteret kell kialakítani Oroszországnak. Ezen felül Dugin is szorgalmazta az orosz dezinformációs politikát. Ezeket a nézeteket Putyin átvette és több beszédének a központjába helyezte, bár Dugin tagadja, hogy a kettejük között konkrét kapcsolat is létezne (Michael 2019:71-72).

Dugin az Új Jobboldal nyugat-európai képviselőit a 1990-es évek elején ismerte meg, nemzetközi szemináriumok és konferenciák során. Kapcsolatai között lényegében minden európai ország radikális jobboldali aktorai szerepeltek. Ezek a kapcsolatok egyirányúak voltak, ahogy főleg Dugin szerzett mélyebb ismereteket az adott témákban, de az európai radikális jobboldali szereplők is érdekeltek voltak ezen kapcsolatokban, lévén Dugin volt az első orosz képviselője ezen nézeteknek. Ezekben a kapcsolatokban benne volt annak reménye is, hogy Oroszországban egyfajta jobboldali forradalom mehet majd végbe a Szovjetunió felbomlása után (Shekhovtsov 2018:47-48).

Dugin hatása az európai szélsőjobbra továbbra is látszik, például abból ahogyan az osztrák Identitárius Mozgalom ifjúsági szervezet az ő nézeteit viszi tovább (Weidinger–Schmid–Krekó 2017:10).

Az orosz szélsőjobbra jellemző az irredentizmus, ezek elképzelései egy eurázsiai birodalom újraélesztésétől egy megújult, szintén orosz vezetésű Szovjetunióig terjednek. Közülük is kiemelkedik Vlagyimir Zsirinovszkij, aki arról álmodott, hogy az orosz katonák egy nap majd az Indiai-óceán vizében moshatják meg csizmáikat. Zsirinovszkij a félrevezető nevű Orosz Liberális Demokrata Pártnak (ЛДПР) a leghosszabb ideje hivatalban lévő vezetője (Mudde 2019:41). Duginnal párhuzamosan Zsirinovszkij és szélsőjobboldali pártja is közeli kapcsolatokat alakított ki az európai radikálisokkal (Shekhovtsov 2018:48).

Másik fontos szereplő, aki szintén már a 1990-es években elkezdett kapcsolatokat építeni az európai szélsőjobbal Szergej Glazjev, aki 1992–1993-ban az Orosz Föderáció külgazdasági minisztere volt, később pedig a Duma (Orosz Szövetségi Közgyűlés alsóháza) tagja lett. (Shekhovtsov 2018:52).

Összességében elmondható, hogy az 1990-es években Dugin, Zsirinovszkij és Glazjev különböző pozíciókat foglaltak el az orosz politikai rendszerben. Dugin szélsőséges politikus volt, ugyanakkor a neo-eurázsiai gondolat és a nemzeti bolsevizmus befolyásos ideológusa, aki inkább metapolitikai, mintsem politikai harcot folytatott a liberális demokrácia ellen. Zsirinovszkij a Liberális Demokrata Párt vezetője volt – a 90-es évek parlamenti választásainak egyik legerősebb erőjeként. Glazjev rövid ideig az orosz külgazdasági kapcsolatok minisztere volt, majd parlamenti képviselő, később pedig az Oroszországi Föderációs Tanács elemző osztályának vezetője. Ők hárman soha nem működtek együtt jelentős mértékben, de hasonló nézeteket vallottak, amit az orosz ultranacionalizmus és a liberális demokrácia iránti idegenkedés is bizonyít (Shekhovtsov 2018:54-55).

Putyin – külpolitika és célok

A kommunizmus összeomlása után az orosz nép eleinte nagy reményeket fűzött az átalakuláshoz, Jelcin mégis súlyos csalódásnak bizonyult. Ideértve a súlyos gazdasági problémákat, a hiperinflációt és a közegészségügy riasztó romlását. Az ezredforduló előtt az orosz nemzet a gyors és végletes hanyatlás állapotában volt. Éppen ezért Putyin hivatalának első néhány évében hozzálátott a központi kormányzat újjáélesztéséhez. Bár ezek az intézkedések némi ellenérzést keltettek, különösen a politikai liberálisok körében, sok orosz üdvözölte őket, mivel ezeket szükségeseknek érezték az ország stabilizálásához (Michael 2019:68-69).

Putyin 2000-es hatalomra kerülésekor már megjelent, mint cél Oroszország újbóli superhatalommá, az orosz nemzet pedig újbóli „nagygyá tétele”.³ Ennek sikeressége valamilyen mértékben abból is látszik, hogy személyesen Putyin és a pártja is (Egyesült Oroszország) jelentős választási sikereket volt képes elérni. A nemzeti önbecsülésen túl célként jelent meg a Nyugattól elválasztó katonai védelmi övezet kialakítása. Ennek részét képezi az ukrainai konfliktus, ahol az oroszbarát kormány megbuktatása után 2014-ben a Kreml elfoglalta Krím-félszigetet (Waring 2018:185). Ezen felül Oroszország a szakadár tartományokat is támogatta, pénzügyileg és katonailag is (Zverev 2016). Majd 2022 februárjában pár nappal az invázió

³ Amely párhuzamba állítható Trump későbbi „Make America Great Again” szlogenjével.

megindítása előtt Donyecket és Luhanszket függetlennek nyilvánította Putyin (Euronews-AP 2022).

A katonai megmozduláson túl a Kreml nagy hangsúlyt helyez az online hadviselésre is, kibertámadások, dezinformációs és a polarizáció elősegítését célzó tevékenységgel egyaránt. Ezek célja a nyugati intézmények, mint a NATO vagy az EU gyengítése, kétségek keltése az integrációt és a demokratikus berendezkedéseket illetően (Waring 2018:186).

Az orosz kormány politikai, gazdasági, információs és katonai mechanizmusokat dolgozott ki külpolitikai céljai megvalósítására. Ezen eszközök finomítása révén képes beavatkozni más országok (főleg a környezetében lévő) belpolitikájába, energiafüggőségben tartani őket (amely a jelen helyzetben is nagy hangsúlyt kap). Valamint információs média hadviselésen keresztül képes diszkreditálni politikai ellenfeleit, vagy egyéb megbízható hírforrások hitelességét. Végso esetben, mint az Ukrajnában már 2014-ben megfigyelhető volt, katonai „hard power” bevetni, ha a „soft power” nem lenne elég (Polyakova 2015).

Mint az már a dolgozat elején is említésre került: Oroszország és a nyugati szélsőjobb egyik kapcsolódási pontja a közös ellenségeiken keresztül jön létre, mint az euroatlanti és szupranacionális szövetségek és a liberális értékek, amellet, hogy Moszkvának sikerült az euroszepticismus és a russzofil érzések a legtöbb esetben összekötnie (Laruelle 2015:21).

Így az Alt-Right elképzelései egybevágna azzal a világképpel és berendezkedéssel, amelyet Oroszország képvisel. A mozgalmat korlátozza a liberális világban megjelent politikai korrektség és multikulturalizmus. Ezzel szemben Oroszország közeledése vonzó a számukra, a túlnyomóan fehér lakosságával, a kulturális konzervativizmus hagyományával és a Putyin vezette nacionalista kormányzattal, így Oroszországot a szélsőjobb lehetséges szövetségesének tekintik Amerikában és Európában egyaránt (Michael 2019:64-65).

A fehér nacionalisták egyre inkább Oroszországot tekintik az ideális faji állam példájának, mint Németországot, sőt David Duke, volt Ku-Klux-Klan vezető egyenesen a „fehér túlélés kulcsának” nevezte Oroszországot. A 2000-es években számos amerikai szélsőjobboldali aktivista utazott Oroszországba, hogy kapcsolatot létesítsen hasonló gondolkodású emberekkel (Michael 2019:72-73), de az se ritka, hogy Moszkva invitálja magához a nacionalizmus külföldi képviselőit (Shekhovtsov 2018:61).

A Kreml befolyásolási technológiainak alkalmazására és más országok belpolitikájának alakítására egy másik kézenfekvő példa Ukrajna mellett Trump elnökké választása és elnöksége szolgáltatja. A választások környékén a befolyásolás fő motívumai közé tartozott aláásni a rendszerbe és demokráciába vetett bizalmat, Trump megválasztását támogatni, és a társadalmi stabilitást felbontani. Ennek elérésére, álhíreket szolgáltató weboldalakat használtak, közösségi

médiában orosz finanszírozású reklámokat helyeztek el és megbízható hírforrások bejegyzései alá hamis blogbejegyzéseket illesztettek. Illetve, aminek nyomán később vizsgálatok is indultak, feltehetően voltak nem megfelelő kapcsolatok és információk terjesztése a Kreml részéről Trump stábjá felé (Waring 2018).

Orosz szélsőjobbboldali csoportok

Moszkva a saját szélsőséges jobbboldali csoportjaihoz viszont közel sem áll olyan támogatóan, mint nyugati szövetségeseihez. Az orosz radikális jobbboldali pártok annak ellenére, hogy be vannak tiltva, nemcsak léteznek, de egészen magas ezen szervezetek támogatottsága is. Egy 2017-es kutatás szerint az oroszok 10%-a nyíltan szimpatizál nacionalista csoportokkal, 2020-ban pedig a válaszadók 19%-a egyetértett azzal a nézettel, hogy „Oroszország az oroszoké” (Kinyakin–Kotov–Stepanov 2021:34). Emellett az intézményesült politika színterén lényegében láthatatlanok ezek a pártok, választásokon ritkán indulnak, hiába mélyen gyökerezettek a nacionalista eszmék az országban (Ivanova–Kinyakin–Stepavov 2019).

A jobbboldali radikálisok a társadalom más szegmenseiben is felfedezhetők az országban, például, mint az sok nyugati országban is jellemző, a futbalszurkolók körében. Ezzel a fajta problémával a hatóságok is tisztában vannak, és megpróbálták a visszaszorítani a rasszista és erőszakos eseményeket. A „futballhuligánokat” sokszor megkörményékezik neonáci fehér felsőbbrendűséget hirdető csoportok, és aktívan terjesztenek politikai anyagokat a huligánok körében (Glathe–Varga 2018).

Ezzel szemben Likhachev megállapítja, hogy például a 2014-es ukrajnai konfliktus idején mind a két oldalon megjelentek a jobbboldali radikális, önmagukat neonácinak beállító csoportok. A médiában mind a két fél szerepe nagy hangsúlyt kapott, valójában azonban, csak a kezdeti hónapokban volt nagy szerepük. Itt Oroszország politikai és katonai megfontolásokból is használta a szélsőjobbboldali erőket saját álláspontjának megerősítésére (Likhachev 2016:27).

Russia Today

Ukrajnával kapcsolatos álhírterjesztés miatt pár héttel a háború után az EU már betiltotta az RT-t Európában, bár különböző módokon pár cikk ezek után is képes volt átszivárogni. Ezek az átszűrődő cikkek többek között azt a nézetet is hangsúlyozzák, hogy az ukrán menekültek más bánásmódban részesülnek annak ellenére, hogy a befogadó országokra biztonsági és pénzügyi fenyegetést jelentenek (Carbonaro 2022). A tiltásra az után került sor, hogy az RT

elkezdett népírtásra ösztönző kommenteket közzétenni, egyik riporterük (Krasovsky) pedig egyenesen gyerekek vízbe fojtását vagy kunyhóban való elégetésüket szorgalmazta, egyéb agresszív megjegyzések kíséretében (Reuters 2022c, India Today 2022).

Oroszországgal kapcsolatos narratívák alakulása

A háború kitörésével együtt az orosz információs hadviselés is megindult. Egyrészt trollokon keresztül képviselték a nézeteiket, másrészt az RT is elkezdett egyre erőszakosabb nézeteket közvetíteni. A Kreml politikájában a trollok alkalmazása egyre nagyobb szerepet kap, de ennek sikeréhez arra is szükség van, hogy a mainstream felületek, például a média és vezető politikusok is felkarolják az adott alternatívákat (Győri et al 2022:5).

A következőkben végig veszem, milyen narratívákat használtak a releváns országok radikális pártjai a háború kitörését követően Putyinnal és Oroszországgal kapcsolatban.

Hipotézis1: Látványosabb ellentmondást fogalmaztak meg azok a radikális jobboldali partok, amelyeknek az országában választások voltak a háború kitörését követően.

Magyarország

Magyarországon két pártot vizsgáltam meg ennek a hipotézisnek a keretein belül, a Fideszt és a Mi Hazánk Mozgalmat.

A tavaszi választások miatt arra számítottam, hogy a Putyint korábban is támogató Fidesz el fog zárkózni korábbi szövetségesétől, vagy legalábbis mérsékeltebb narratívákat kezdenek el terjesztetni. Bár a választások előtt is megjelent a Fidesz narratíváiban a háború elítélése, ez nem kapcsolódott össze a Kreml politikájának hasonló szintű elítélésével. A kormány például gyakran hangsúlyozta, miszerint csak ők tartják vissza az országot a háborúba sodródástól, ami be is következett volna, ha az ellenzék nyer (Mandiner 2022).

Annak ellenére, hogy több EU-s országban elkezdtek szűrni az orosz álhíreket, és az ezeket terjesztő csatornákat, Magyarországon ezek továbbra is helyet kaptak (Mastracci 2022). Mivel a kormány erős befolyással rendelkezik a közmédia felett könnyen tudja folytatni az orosz propaganda terjesztését is (Rényi 2022). Mindezek hatása meg is látszik egy augusztusi felmérésben, ami szerint, a Fidesz szavazók 3%-a gondolja felelősnek Oroszországot a háborúért, és csak 2% szerint hibáztatható a Kreml azért, hogy nem született béke. Ezzel szemben 12% gondolja úgy, hogy Ukrajna felelős a háborúért. Még a szélsőjobboldali Mi Hazánk párt szavazói körében se ilyen eltolódott az arány, náluk 14% tartja felelősnek az oroszokat a háborúért és ugyan ennyien gondolják úgy, hogy miattuk nem született még béke.

A további ellenzéki szavazók véleménye szerint azonban Oroszország felelős a háború kitöréséért (64%). Emellett a Fidesz-KDNP és a Mi Hazánk szavazói körében a legnagyobb felelős képébe az USA került 49 és 44%-al (Papp 2022a).

A közmédiában ezen túl a két ország ábrázolása is eltérő. Oroszország általában, mint méltóságteljes követni való példa jelenik meg, a konzervatív értékek védelmezője, Ukrajna ezzel szemben viszont komikus ábrázolást kap. Zelenszkij ukrán elnököt, hiteltelen, gyerekes alakként jelenítik meg, aki vagy amiatt alkalmatlan a pozícióra mert régebben színészként dolgozott vagy, amiatt mert a nyugat bábját sejtik benne. Ezek a nézetek a kormánypárti szavazók és politikusok körében is visszaköszönnek, formálva a közéletet és a közvéleményt (Bozzay 2022).

Ezekhez a nézetekhez a miniszterelnök megnyilvánulási tesznek hozzá. Orbán az ukránok és amerikaiak felelősségét hangsúlyozza a háborúban, eszerint Magyarországnak nem számít az ukránok miatt döntenek úgy, hogy részt vesznek a háborúban, az viszont igen, hogy önmaga milyen mértékben folyik ebbe bele. Szerinte ameddig az USA folytatja a háború támogató intézkedései, például, hogy pénzt és fegyvereket küld Ukrajnának, a háborúnak nem lesz vége. Reagálta mindezt Orbán az ukrán külügyminisztérium közleményére, ami szerint Putyin barátjaként befolyást kéne gyakorolnia a magyar kormánynak Oroszországra, a háború minél előbbi befejezése érdekében (Szabó Gy. 2022).

Ezek a megnyilvánulások a legtöbb esetben ellentmondásosak. Például Orbán kritizálta a nyugati országokat, mondván azok teljes mértékben bevonódtak a háborúba, ahelyett, hogy a saját érdekeiket helyezték volna előtérbe. Hárította azt a vádat is, hogy Putyin trójai falova volna a Nyugaton, mondván ő a magyarokkal van. Azt is hozzá tette, hogy nem egy orosz-ukrán tárgyalás fogja lezárni a háborút, mivel az amerikaiakkal kéne tárgyalniuk annak érdekében, hogy a háborúnak vége legyen. Bár méltatta az ukránok bátorságát és hazaszeretetét, azt is hozzátette, hogy ez mit sem érne, ha a Nyugat nem támogatná őket. A beszélgetés végén újra elhatárolódik Putyintól, de nem a cselekedeteitől vagy a politikai szövetségüktől (Bereznay 2022). A Fidesz háborúpárti retorikája továbbra is helyet kap a médiában, csak nem politikusok, hanem egyéb szakértők képviselik azt (Hargitai 2022).

Amellett, hogy Orbán szerint nem csak hogy az amerikaiakkal való tárgyalás lenne képes lezárni a háborút, de erre a legalkalmasabb Trump lenne, mivel Biden túl messzire ment azzal, hogy Putyint tömeggyilkosnak nevezte (24.hu 2022).

A háborúért felelős felek meghatározása mellett a szankciókról alkotott beszédmód az, amit fontos bemutatni. A kormány szankcióellenes és azokat hibáztató narratívái következtében a kormánypárti szavazók fele úgy gondolja a kormány azokat nem is szavazta meg (Political

Capital 2022). Tehát a magyar kormány Kreml-párti narratívát alkalmaz az EU által Oroszországra kivetett szankciókkal kapcsolatban is, annak ellenére, hogy azokat maga is megszavazta (Győri et al 2022).

Orbán egy őszi beszédében, az Országgyűlésen, egyedül a szankciókat hibáztatta amiatt, hogy a háború következtében globális válság alakult ki, vagyis a válság oka a háborúra adott reakciók, és nem maga a háború. Ezzel az EU-ra és „Brüsszelre” hárította a felelősséget az energiaárak megemelkedése miatt, ezt kiegészítve hozzá tette „a nyugat a háború pártján áll, Magyarország pedig a béke oldalán” (Cservenák 2022).

Ezt követően viszont decemberben Orbán megvétózta az EU-s támogatásokat. Próbál köztes vagy független szereplő képében eljárni (Verseck 2022). Miközben októberben még támogatta az EU-s intézkedéseket, annak ellenére, hogy az országban minden rossz okozójának az EU-t állította be (Bayer 2022).

Az idő előrehaladtával elkezdett a párt erősíteni a politikákon a Kreml érdekei mentén. A magyar kormány ismételten akadályozza az Európai Unió Moszkvával szembeni szankcióit, és ragaszkodik ahhoz, hogy Ukrajnát nyomás alá helyezték a békemegállapodás megkötésére. Novák novemberi látogatása ellenére Kijevbe, amikor is látszólag szolidaritást vállalt Ukrajnával, szankciók blokkolása és hátráltató gyakorlatokat végzett Ukrajnával szemben és Oroszország mellett (Stern-Morris 2022).

Ezen intézkedések ellenére, a nyilvánosság előtt Orbán egyik péntek reggeli sajtótájékoztatóján elítélte Oroszországot, mivel nem volt elég indoka a háború megindítására (Szabó D. 2022). Az intézkedések következtében viszont Orbán és az EU több ponton is egymásnak feszül (Amaro 2022), valamint nem csak az EU-val, de azon belüli szövetségeseivel is (Lengyelország) romlik a kormány kapcsolata az álláspontja miatt (Vörös 2022).

A Fidesszel ellentétben a Mi Hazánk sokkal erősebb álláspontot kezdett el képviselni Ukrajnával szemben, egyenesen barátságtalan országnak minősítve azt. Erre egyik okukként a Kárpátaljáról besorozott magyar nemzetiségűek adják, másrészt nemzetiségi jelképek megsértésére hivatkoznak. Ezeken túl a magyar kormányt is felszólítják, hogy álljon le Ukrajna bármiféle támogatásával (Mi Hazánk honlapja 2022). A támogatás megtagadását három másik érvre is hivatkozva kérik. Egyrészt rendkívül korruptnak tartják az ukrán kormányt másrészt nem látják biztosítottak, hogy a támogatások ténylegesen humanitárius célokra mennek-e, vagy nem magyarellenes ukrán politikusok fogják-e ezt az összeget megkapni (Papp 2022b). Győri Lóránt, a Political Capital geopolitikai elemzője szerint a Mi Hazánk leplezetlenül Oroszország mellé állt (Hargitai 2022).

Tehát a Fidesz lényegében még a háború előtt megkezdett Kreml párti politikát folytatja, még ha néha visszafogottabban is. Időnként Ukrajna-párti vagy háborúellenes megjegyzéseket is tesz. A párt választási politikája miatt se változott a Putyin-párti kommunikáció, legalábbis nem figyelemre méltóan, inkább azt a kerülő utat választotta a párt, hogy megpróbált semleges békepárti képet kialakítani magáról. A Mi Hazánk még ennél is inkább Ukrajna-ellenesen nyilatkozott a háborúval kapcsolatban, nem próbálva finomítani a narratíváin. Ennél a két pártnál tehát ez a hipotézis nem érvényesült.

Németország

Az Alternative für Deutschland (AfD) a tavalyi nemzeti és az idejében regionális választásokon se volt különösebben sikeres. Egységes külpolitikai álláspontra sem sikerült jutnia. A párt a regionális választásokon gyengén indított (Knight 2022b) de végül az egyik választáson kétszer annyi szavazatot sikerült szereznie, mint a legutóbbi választáson (DW 2022b). Külpolitikai bizonytalanságának az az oka, hogy a párton belül két tábor alakult ki a háborúval kapcsolatban. Az egyik oldal csak mint „konfliktusként” hivatkozott a háborúra, és a Moszkvával való kapcsolatok fejlesztését szorgalmazta. A párt másik része viszont erősebb megfogalmazást és állásfoglalást célzott meg. A megegyezésre való képtelenség miatt a júniusi pártülés a vártnál hamarabb ért véget (DW 2022a).

Több párttag is úgy véli, hogy az említett támogatás csökkenése részben ennek az ambivalens viselkedésnek is köszönhető (DW 2022a). A párt legtöbb vezetője elítélte a megszállást, de több helyi vezető ezzel ellentétes álláspontot vett fel (Knight 2022a). Ezt jól mutathatja az is, hogy néhány képviselőt a Kreml kiutaztatott volna Ukrajnába a háború elején annak érdekében, hogy azok saját szemmel is láthassák a helyzetet és az „elfogult nyugati mainstream médiával” ellentétes állításokat is meg tudjanak fogalmazni. Ez a kiutazás azonban végül elmaradt (Noyan 2022). Az AfD megosztottsága az orosz kérdésben abból is látszik, hogy a párt egy jelentős része nem akar fegyvert szállítani Ukrajnába, és nem akarja szankcionálni Oroszországot sem (Stoll – Bensmann 2022).

Az a része a német szélsőjobboldalnak, amelyik Ukrajna mellé állt, nem csak az országgal, de az országban küzdő nacionalista erőkkkel, mint amilyen az Azov zászlóalj is szolidaritást vállalt (Westmacott 2022). Ez annak is köszönhető, hogy egyes német neo-náci csoportok már korábban is együttműködtek az Azov zászlóaljjal.

Szeptemberben a párt öt, akkor épp Moszkvában tartózkodó tagja, újabb utazást tervezett Ukrajna megszállt részeire. A médiában az utazás terve nagy port kavart, részben az

akkoriban Iziium környékén felfedezett tömegsírok miatt. A pártvezetésből ellenérzéseket váltott ki az utazás, de nem azért, mert Moszkvába utaztak, hanem sokkal inkább amiatt, hogy erről nem zajlottak a párton belül előzetes egyeztetések (Connolly 2022). Erre jól rimel az, hogy az AfD egyik vezetője, Tino Chrupalla júniusban még nem hibáztatta Oroszországot, helyette független vizsgálatokat indításának szükségességére hívta fel a figyelmet, hogy azok megállapítsák, ki is tehető felelőssé a Bucsában (Kijev elővárosában) talált civil halottakért (Schindler 2022).

Később ez az utazás is le lett fújva, az általa kiváltott ellenérzések miatt. Az utazás azért ment volna végbe, mert a Kreml sorait visszhangozva elfogultsággal vádolták a párttagok a nyugati médiát, amikor a megszállt területek helyzetéről számolt be (Schuetze 2022). A párt vezetése ahelyett, hogy elítélte volna a kiutazást, csak az átláthatóságot szorgalmazta és a jövőbeli utazások összehangolását is. Ezt a gyenge reakciót még a pártban is értetlenség fogadja. Az AfD mércéje szerinti mérsékelt tábor szankciókat követelt, a pártból való kizárást is beleértve azon párttagokkal szemben, akiket az utazás érintett volna (Balser 2022).

Ezen túl az AfD-n belül megfogalmazódott, hogy Németország túlzottan bevonódott a háborúba, és az Ukrajnának nyújtott segítséggel, csak még veszélyesebb pozícióba kerülhet. Narratíváikban az USA hibáztatása is megjelenik, miszerint a német kormány nem támogatná a háborút ilyen mértékben, ha az Egyesült Államok nem tenne ennek érdekében. A szankciókat is elleneztek, annak érdekében, hogy az olcsó orosz gáz továbbra is áramoljon az országba (Rybak 2022). Emiatt több szankció- és kormányellenes tüntetést is szervezett a párt (Fürstenau 2022).

Az USA és más nyugati országok hibáztatása abban is megjelenik, hogy az AfD szerint elhitették Ukrajnával, hogy esélye van a NATO-hoz való csatlakozásra (le Page 2022). Alice Weidel az AfD egyik társvezetője szerint a nyugat egyenesen ezzel váltotta ki a konfliktust (Al Mayadeen net 2022).

Ezen túl Weidel szerint Németország lehet a háború nagy vesztese, amennyiben a vezetők nem képesek az ország érdekei mellett kiállni. Félelmei szerint az ország a nagyhatalmak közé fog szorulni, ami óriási károkat okozhat. Emellett visszautasítja azt a nézetet, hogy Vlagyimir Putyin orosz elnököt a hágai háborús bűnök bírósága elé kell állítani, viszont úgy gondolja, hogy Ukrajna felelősségét sem szabad szem elől téveszteni, nem szabad minden követelésüket automatikusan elfogadni (Finthammer 2022).

Ami még érdekes lehet, hogy több migrációellenes párttal együtt az AfD is azt nyilatkozta, hogy az ország nyitott az ukrán menekültek befogadására (le Page 2022).

Megfigyelhető tehát, hogy a párt nagyobb része próbált mérsékeltebb képet kialakítani magáról a választások körül. Egyes képviselők viszont kiemelten oroszbarát politikát próbáltak megvalósítani, aminek a kiteljesedését csak a negatív közvélemény tudta megakadályozni, például a kiutazásokkal kapcsolatban. Emiatt úgy gondolom, a hipotézis csak részben érvényesül. Nem azért, mert a párt egy része mérsékelt, orosz ellenes és ukrán barát politikát folytatott, hanem mert a közvélemény képes volt befolyásolni a párttagok Kreml párti viselkedését.

Olaszország

Az ebben az országban releváns pártok a Fratelli d'Italia (FdI), a Forza Italia és a Lega, amelyek a 2022-es választásokon közösen is indultak. Ebből az FdI párt neonáci gyökerekkel rendelkezik, amelyektől a párt vezetője, Giorgia Meloni – 2022 őszétől Olaszország miniszterelnöke – igyekszik eltávolodni az utóbbi időben. Ennek is köszönhető, hogy az egyik párttagjukat, aki Hitlert és Putyint éltette a közösségi médiában kizárták a párt soraiból (BBC 2022a).

A háború és a választások következtében Meloni hangsúlyozta, hogy támogatja az erős transzatlanti szövetséget. Mégis, Silvio Berlusconi (Forza Italia) és Matteo Salvini (Lega) a koalíciós partnerei, ami kérdéseket vetett fel azzal kapcsolatban, hogy az új olasz kormány hol fog állni az ukrajnai konfliktussal kapcsolatban. Berlusconi miniszterelnöksége alatt erős kapcsolatot épített ki Moszkvával. A volt miniszterelnök február 24-e óta Ukrajnát hibáztatja a háborúért, és a közelmúltban azt is rögzítették, hogy újra felvette a kapcsolatot Vlagyimir Putyinnal, akivel kölcsönösen megajándékozták egymást. Meloni EU- és Ukrajna-párti politizálása részben annak is betudható, hogy a törekényebb olasz kormány a jelen helyzetben nem engedheti meg magának, hogy ellenszegüljön az EU-nak, vagy vitás helyzeteket alakítson ki vele. Emellett az immáron Putyin-ellenes jobboldali szavazói közvélemény se indokolja, hogy Oroszországot favorizálja Ukrajnával szemben. Ennek ellenére az olasz médiában megjelennek oroszbarát propagandisták is, akik úgy látják, hogy a NATO teljes felelősséggel tartozik az ukrajnai konfliktusért (Cafiero 2022). Meloni megfogadta, hogy Olaszország soha nem lesz „gyenge láncszem” az ukrajnai orosz invázió elleni nyugati szövetségben, miután leendő kormánykoalíciós partnere, Silvio Berlusconi Kijevet okolta a háborúért (Kazmin–Ricozzi 2022).

Meloni kemény szemrehányást is intézett jobboldali koalíciós szövetségéhez, Berlusconihoz, miután egy kiszivárgott privát beszélgetés kereteiben igazolni próbálta Putyin

ukrajnai háborúját. Berlusconi szerint Putyint félreértették, mert ő valójában a béke embere. Emellett Zelenskijet vádolta a háború kirobbantásával, amiért megtámadta a Dombasz oroszok által támogatott szeparatistáit. Lekicsinyelte a nyugatot is, mondván egyik nyugati országnak sincsen igazi, erős vezetője (Vela–Giordano 2022).

A Forza Italia második embere (Berlusconi után) Antonio Tajani, igyekezett elhatárolódni Berlusconi megjegyzéseitől, és azt írta a Twitteren, hogy „a [Forza Italia] minden intézményi helyszínen mindig is támogatta a szabadságot és elítélte az orosz inváziót”, kivéve saját pártja zárt ajtós üléseit. Később Berlusconi is megpróbált elhatárolódni a titokban rögzített megjegyzésektől, és kitart amellett, hogy álláspontja megegyezik az olasz kormány, az EU és a NATO álláspontjával (Vela–Giordano 2022).

Meloni bár sose volt olyan közeli kapcsolatban Putyinnal, mint Berlusconi, régebben mégis tett gesztusokat az orosz elnök felé. Salvini és Berlusconi mellett Meloni is gratulált Putyin negyedik újraválasztásához. Ezzel szemben Salvini többször járt Moszkvában, és 2021 tavasszal együttműködési megállapodást írt alá az Egységes Oroszország párttal (The Local 2022). Ennek fényében érthető, hogy ameddig Salvini és Berlusconi is javasolta az ukrajnai invázió után, hogy kössenek kompromisszumot Oroszországgal, Meloni miért maradt másik állásponton (Mazzola 2022).

Salvini magát békepártiként beállítva a háború lezárását követelte, de ez visszásan hat annak fényében, hogy régebben oroszparti politikát folytatott. A jelentések szerint Salvini saját párthű képviselői évek óta ismételten titkos találkozókra vettek részt a Kremlben. Maga Salvini is azt állította, hogy a háború kezdete óta titokban találkozott az olaszországi orosz nagykövettel (O’Connell 2022). Valamint 2022 májusában ki akart látogatni Moszkvába, de a széles körben kiváltott nemtetszés miatt végül lefűjták az utat. Salvini állítása szerint ezt az utat arra használta volna, hogy béketárgyalásokra buzdítsa az orosz államfőt (Posaner 2022).

Meloni azon kevés olasz politikai vezetők közé tartozott, akik teljes szívvel támogatták Mario Draghi – éppen általa leváltott – leköszönő kormányának azon döntését, hogy fegyvereket szállítanak Ukrajnába. Ezzel szemben Meloni két politikai szövetségese, a Liga és a Forza Italia, amelyek mindketten Draghi koalíciójában szerepeltek, sokkal ambivalensebbek voltak, tükrözve történelmileg szoros kapcsolataikat Putyin orosz elnökkel. A Forza Italia vezetője, Silvio Berlusconi hangsúlyozta Putyinnal való kapcsolatát, valamint, hogy szerinte Putyin nem támadta volna meg Ukrajnát, ha nem kényszerítették volna erre, és akkor is csak azért tett így, hogy „tisztességes embereket” juttasson a kijevi vezetésbe (Reuters 2022a).

Meloni egyik előnye a választáson az volt, hogy nem volt a kormánykoalícióban, és ellenzékiként indult a választásokon. Emellett óriási adócsökkentéseket ígért, lévén a

választások legfőbb témája az energiaválság volt, az Európai Unió tagság és a háború témáját megelőzve (Kirby 2022). Ezzel szemben Salvini azt állította, hogy a szankciók nem működnek, hanem Európát és Olaszországot döntik össze. Meloni szerint a szankciók működnek, ezzel saját 2014-es megnyilvánulásával is szembe menve (Giuffrida 2022). Az olasz nyelvű trollok Salvini álláspontját erősítik, azzal, hogy az energia válságot, és az energia árak megugrását egyedül a háború következményének állították be. Mindezzel azt sugallva, hogy a háború mielőbbi vége lenne a legkedvezőbb Európa számára, akkor is, ha ez Putyin politikájának az elfogadását jelenti (Győri et al 2022).

Egyesek nézetei szerint a szélsőjobb győzelme Meloni állásfoglalásai ellenére is Putyinnek kedveznek (Ferraresi 2022). Véleményem szerint a fentiek alapján meg kell látni, mit hoz a jövő, de narratíváikat tekintve még a szélsőségesebb Berlusconi is visszakoázásra kényszerült. Ezen felül megfigyelhető, hogy az oroszoktól leginkább távol álló párt és vezetője került kiemelt pozícióba.

Összességében, Olaszországban megfigyelhető, hogy Putyin régebbi szövetségesei is visszakoázni kényszerültek bizonyos állításaik után, amiket ráadásul több esetben nem is a nyilvánosságnak intéztek vagy szántak. Ezen túl, amiatt, hogy Salvini és Berlusconi is Meloni koalíciójában vett részt és beálltak a politikája mögé, ebben az esetben a hipotézisemet érvényesülni vélem.

Franciaország

A francia szélsőjobb történelmi sikert ért el a júniusi parlamenti választásokon, amivel csaknem tízszeresére növelte képviselőinek számát, és megerősítette a párt pozícióját a korábbi radikális jobboldali státusból a mainstream ellenzékké (Irish 2022). A Rassemblement National (RN) immár a második legnagyobb párt a parlamentben (Breedon 2022). A francia elnök- és törvényhozási választások azt mutatják, hogy a franciák egyre inkább magukévá teszik az egykor tabunak tartott szélsőjobb boldali ideológiát (Desai 2022).

A mérséklődés annak is betudható, hogy Le Pen pártjának (RN) erős törekvései vannak arra, hogy kormányzóképeségét bizonyítsa (Wheeldon 2022). Bár 2011 januárja óta Le Pen többször is kinyilvánította, hogy támogatja Putyin politikáját, annak ellenére, hogy az orosz rezsim ismételtelen megsértette az emberi jogokat és nemzetközi törvényeket. Csak Ukrajna 2022 februári inváziója után kezdett el igazán megváltoztatni pozícióját, tagadva a szoros kapcsolatot az orosz elnökkel (Geoffroy–Vaudano 2022). Korábban például a Krím-félsziget és Szíria esetében is támogatta Putyint (Alduy 2022).

Marine Le Pen arra kényszerült, hogy megvédje az őt és Putyint összekötő kapcsolatokat, mivel a kampány pamfletjein is egy olyan képet használt, amelyen az orosz vezetővel együtt szerepelt, de végül ez nem jelentett akkora gondot, mint sokan számítottak rá (Willsher 2022). Az invázió óta Le Pen elítélte a háborút, bár a Putyinnal kapcsolatos bírálatokat és véleménynyilvánítást igyekezte kerülni (Trippenbach 2022) azon túl, hogy kijelentette: a mai Putyin már nem azonos az öt évvel korábbival. Egy márciusi közvélemény kutatás is azt mutatta, hogy így, a várakozásokkal ellentétben, a Putyinnal való kapcsolata nem rontotta a választási esélyét (Willsher 2022).

Az inváziót egyértelműen elítélte, de több Kreml által terjesztett narratívát is átvett a párt. Le Pen elítéli Putyin tetteit az Európai Unió szerint veszélyes háborús attitűdjével együtt. Úgy véli, hogy a fegyverek szállítása Franciaországot a háborúban tettestárssá teszi. Az RN az ukrán csapatok kiképzését is harci cselekménynek tekinti. Valamint szerint a gazdasági szankciók jobban fájnak a franciáknak, mint Oroszországnak, különösen azért, mert jelentősen megemelték az olaj és a gáz árát (Guillou 2022). Marine Le Pen szerint az Oroszország-ellenes szankciók nem működnek, de ártanak a francia társadalommal, a vezetőket hibáztatva, akik megszavazták azokat (The Economist 2022).

Le Pen az Egyesült Államokat és a NATO-t tette felelőssé a Nyugattal fennálló feszültségekért, amiatt, hogy azok felfegyverzik az orosz határon lévő országokat, mondván Ukrajna része Oroszország befolyási övezetének (Sandford 2022). Ezen felül Le Pen a háború kitörése előtt úgy vélte, Franciaországnak az az érdeke, hogy Oroszországgal szorosabbra fűzze a kapcsolatot és megakadályozza őket abban, hogy Kínával erős szövetséget alakítsanak ki (de La Baume 2022).

Shekhovtsov úgy véli, hogy régebben az RN más szélsőjobboldali párttal együtt, azért gondolta szükségesnek az Oroszországgal való szorosabb kapcsolatot, hogy kevésbé tűnjének marginális pártoknak, hanem mint a főszó alternatívái jelenhessenek meg. Azonban a háború kitörése után ezek a törekvések visszaütöttek, ugyanis nem engedhetik meg maguknak ezek a pártok az Oroszországgal való asszociációt (Louis 2022).

Le Pen korábbi években elenne volt az Oroszországot érintő szankcióknak, ezeket a korábbi kijelentéseit azzal indokolta, hogy a Krím annektálása eltér a jelenlegi ukrain inváziótól, és Putyin melletti támogatását a "többpólusú" világ iránti szélesebb ambíciójának tükrözi. Csak az energiára vonatkozó szankciókat ítéli el, a többit támogatja (BBC 2022b).

Ezen túlmenően az RN elismerte, hogy a háború kárt okozhatott volna a választásokkor, ugyan úgy ahogy az Éric Zemmourral, a Reconquête párt vezetőjével történt. Az orosz invázió kezdete óta a Zemmour pártja minden ötödik potenciális szavazót elveszített. Marine Le Pen

viszont közel három pontot szerzett. Ehhez képest februárban még fej-fej mellett haladt a két jelölt (Trippenbach 2022).

Zemmour korábban nem csak azt mondta, hogy Putyin francia megfelelőjéről álmodik, de a háború kezdetekor nagy közfelháborodást keltve, ellenezte is az ukrán menekültek befogadását az országba, mondván, hogy azt az utóbbi évek menekült válságai már így is túlterhelték. A háború miatt kialakult energiaválságban, Le Pennel ellentétben továbbra is liberális piacelfogást képviselt, amely hozzá járulhatott bázisa csökkenéséhez. Le Pen ezzel szemben a gazdasági egyenlőtlenségek csökkentését szorgalmazta. Ezen túl egyesek szerint Zemmour radikális állításai is hozzá járultak, ahhoz, hogy Le Pen mérséklődése sikerebben ment végbe. Hozzá viszonyítva Le Pennek sikerült mérsékelt szereplőként feltűnnie (Méheut 2022).

Zemmour az ukrán menekülteket támadó megjegyzését a későbbiekben mérsékelte. Eszerint a Franciaországhoz családi kötődésű ukránoknak vízumot kell adni, ellentétben azokkal a menekültekkel, akik az arab- vagy muszlim országok konfliktusai elől menekülnek. Bár elítélte az inváziót, egyéb megszólalásai sokat ártottak a politikusnak (France24 2022). Zemmour annak érdekében, hogy jobb színben tűnjön fel azt nyilatkozta, az ukrán menekültek jogosultak vízumot szerezni az országba, a veszélyes arabokkal szemben. Ezt a narratívát az is kiegészíti, hogy az ukrán menekültek befogadása „természetes,” lévén, hogy ők keresztények és európaiak (France24 2022; Desai 2022).

Tehát Franciaországban látszik, hogy mindkét jelentős szélsőjobboldali párt vezetőjének módosítania kellett az álláspontját, és Zemmournak, aki csak lassabban követte a közvélemény változását, ez valószínűen több szavazatába is került. Emiatt úgy veszem, hogy ebben az országban a hipotézisem többnyire érvényesült, lévén Le Pen igyekezett elhatárolódni Putyintól annak érdekében, hogy nagyobb esélye legyen a választásokon, és végül Zemmour is mérsékelte a korábbi álláspontját, még ha nála ez nem is a Putyinnal való kapcsolatban látszott meg. Emiatt a két párt közül csak az egyiknél érvényesült a hipotézisem.

Amerikai Egyesült Államok

Itt a szélsőjobboldal nem alkot külön pártot, hanem a republikánusok körében jelentek meg a szélsőséges nézetek. Jelenleg is folyik a harc a párt irányításáért a régivágású konzervatívok és a Trump elnöksége alatt előtérbe került az alt-right populisták között (Lerer–Epstein 2023, Scher 2023). Így ebben az országban nehezebb vizsgálni a kérdést.

Az Egyesült Államokban több konzervatív politikus számára is kellemetlenséget okozott a korábbi Putyin- és oroszpárti politizálásuk. Nem sokkal az invázió megindulása előtt Trump nyilatkozott Putyin háborús politikájáról, ami szerinte „elég okos”, lévén a szankciók alig fognak neki veszteséget okozni, viszont egy egész országot meghódíthat. Ezt az álláspontját a háború kitörése után viszont megváltoztatta, (Moody 2022). Emellett szerinte az elcsalt 2020-as amerikai választásokat lehet hibáztatni a háború miatt, mivel az ő elnöksége alatt nem történt volna ilyen (Levin 2022). Ezt az álláspontot a CPAC konzervatívjai is támogatták (Rojas – Leonard 2022).

A legtöbb konzervatív politikussal ellentétben, több amerikai szélsőjobboldali szereplő továbbra is támogatja Putyin politikáját. Nicholas Fuentes egészen addig ment, hogy azt írja, jó lenne, ha Putyin lenne az Egyesült Államok elnöke, a háború kitörése után pedig leszögezte, hogy teljes mértékben Oroszországnak szurkol. Ennek a fajta támogatásnak, mint ahogy régebben, továbbra is az az oka, hogy a radikális szereplők szerint, a Kreml olyan tradicionális értékeket véd meg, amelyeket az USA nem (Moody 2022). Republikánus képviselők, miközben elítélik Putyin háborúját, úgy vélik, hogy erre Biden gyengesége adott lehetőséget (Lillis 2022).

Marjorie Taylor Greene kongresszusi képviselő szerint Ukrajna a cselekedeteivel ingerelte Oroszországot – a szerinte sikeres – invázióra. Egy másik kongresszusi képviselő szerint pedig Ukrajna rettenetesen „korrupt és gonosz” ország. Ezek a kijelentések más republikánusokban nemtetszést váltottak ki, nyilatkozataikban pedig elhatárolódott a párt többsége ezektől a kijelentésektől (Fedor 2022). Az amerikai jobboldal továbbra is támogatja Oroszországot, vagy legalábbis az orosz nézőpontokat viszi tovább megnyilvánulásaiba, annak ellenére, hogy erre nincs egyértelmű politikai oka (Tamkin 2022).

Az itt megjelenő narratívák egészen széles palettán helyezkednek el. Többek között itt is megjelenik az az elképzelés, hogy Ukrajnát megszabadítják a globális világ okozta károktól az oroszok, vagy, hogy Ukrajna valójában csak ennek a globális világrendnek a bábja. Olyan nézet is megjelent, ami szerint Ukrajna nem is ország, csak „elképzelés” (Owen 2022).

A háború előtti napokban és közvetlen a kitörését követően, több jobboldali médiánál megfigyelhető volt, főleg a Fox News-nál, hogy Putyin pártjára állnak, és a háborúért a felelősséget szinte mindenhol máshol keresik. Bár voltak, akik megfogalmazták Putyin felelősségét is (Gabbatt 2022).

A republikánus párton belüli megosztottság miatt nem lehet egyértelműen következtetni arra, hogy a hipotézis megállja-e a helyét. Lévén voltak politikusok, akik továbbra is támogatták Putyin háborúját, bár beszédes, hogy a mérsékeltebb párttagok elhatárolódtak ezen állításoktól.

Svédország

A neonácizmusban gyökerező Sverigedemokraterna (SD) párt a második helyen végzett a nemzeti választásokon, és ezzel erőteljes befolyást szerzett az új jobbközép kormány szövetségeseiként (Erlanger–Anderson 2022).

Ez a fejlemény fokozza a már korábban megjelent félelmeket, ugyanis a párt biztonsági kockázatot jelent az Egyesült Államok és Oroszország közötti választás képtelensége miatt, a neonáci kapcsolatai (Nezirevic 2022) és általában az orosz kapcsolatai miatt (Szumski 2022).

Az SD kapcsolata a Putyin-rezsimmel főleg abból rajzolódik, hogy milyen politikát folytat az Európai Unióban és országa parlamentjében. A párt több képviselője kapcsolatban áll antidemokratikus vezetőkkal és jobboldali populista szervezetekkel (Socialdemokraterna 2022). Ukrajna pénzbeli támogatásáról való szavazásnál a svéd parlamentben az SD három képviselője is tartózkodott (Sima 2022).

A fentebb említett esetre egy interjúban került sor, ahol az SD vezetője Jimmie Åkesson felemás választ adott a feltett kérdésre. Egyrészt társadalmilag a nyugati demokratikus USA-t választaná az orosz tekintélyelvű társadalommal szemben. Viszont, ha a vezetők és a két egész ország között kéne választania, akkor egyiket se szeretné. Ugyan ebben az interjúban a párt erős bevándorlásellenes politikája is megnyilvánult abban a követelésben, hogy az ország az ukrán menekültek előtt ne nyissa meg a kapukat, csak akkor, ha ténylegesen lenne erre kapacitása. Szerinte, helyettük a menekültek befogadását a környező országoknak kell vállalnia (SVT 2022).

A Svéd Demokraták párt arra törekszik, hogy ne tekintsék őket Putyin-pártinak, a Krím 2014-es annektálásától kezdve, akkor se, ha több politikai lépésük vagy megnyilvánulásuk egybevágtott a Kreml érdekeivel. Viszont nem csak a politikai érdekeik hasonlóak, hanem propaganda üzeneteket is átvettek az évek során a Kremltől. Ma már nem lehet biztosan tudni, működik-e még a kapcsolat, mivel a hasonlóságok kezdenek elhalványulni. Bár a párt hivatalosan tisztában van Ukrajna inváziójával és Oroszország bűnösségével, egyértelműen vannak olyan egyéni képviselők és munkatársak, akik még mindig szimpatizálnak az orosz rezsimmel (Sannerstedt 2022:9-11).

Ezen felül a párt a NATO-csatlakozás kérdésében is megváltoztatta a véleményét, mondván, hogy amennyiben Finnország csatlakozási kérelmet nyújt be, ők is ezt fogják tenni, ezzel változtatva a korábbi semleges politikájukon (Reuters 2022b).

Svédországban a narratívák változása nem figyelhető meg, kevés nyilatkozatot lehetett találni a témával kapcsolatban, és azok többsége is mérsékelt nézeteket fogalmazott meg, mind

a háború előtt, mind annak kitörés után. Emiatt úgy tekintem, hogy ebben az esetben a hipotézisem nem érvényesült.

H2: Azoknál a pártoknál, akik korábban pénzt kaptak az orosz kormányzattól, kevésbé figyelhető meg véleményváltozás.

Több európai szélsőjobbaldali szereplőnél is megfigyelhető volt az évek során, hogy pénzbeli támogatást kaptak a Kremltől. A 2014-es francia választási kampányban, a Front Nationale 11 millió eurónyi kölcsönt kapott orosz bankoktól, mivel a radikális nézeteik miatt a francia bankok nem folyósítottak a számukra (Datta 2022). Ebből az összegből 2 millió eurót pedig Le Pen kapott, mint személyi kölcsönt (Laruelle 2015).

Salvini és pártja is hasonló botrányba keveredett, amikor nyilvánosságra került egy hangfelvétel, ahol a Lega emberei oroszokkal tárgyalnak pártjuk esetleges több millió dolláros finanszírozásáról. A pártvezetés tagadta az esetet és arról sincsenek biztos források, hogy az átutalások végbementek-e (Datta 2022; Nardelli 2019).

Ausztriában az Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ) is szoros kapcsolatban áll az orosz kormányzattal, együttműködési szerződést is kötöttek az Egységes Oroszország párttal (Weidinger–Schmid–Krekó 2017:44). Arról viszont csak spekulációk vannak, hogy az osztrák párt kapott-e pénzügyi támogatást (Weidinger–Schmid–Krekó 2017:33).

Az Egyesült Államok hírszerzése szerint Oroszország 2014 óta körülbelül 300 millió dollárt adott titokban politikai pártoknak, tisztségviselőknek és politikusoknak több mint két tucat országban, és nagy eséllyel a jövőben még többet fizetne ki. A nyilvánosság felé nem kommunikálták melyik országokról van szó, de az érintett feleket diplomáciai úton tájékoztatták a történekről. A dokumentum szerint a finanszírozás eszközei és szervezetei is széles palettán mozognak annak érdekében, hogy minél nehezebb legyen a pénz forrását visszakövetni (Wong 2022).

Ahogy az a fentiekből is látszik, nincs elég rendelkezésre álló információ, melyik pártokat és országokat érint ez a probléma, így erre a hipotézisre nem sikerült választ adni.

H3: A már kormányon lévő radikális jobbaldali pártok véleménye kevésbé változott meg, mivel nagyobb befolyást képesek gyakorolni a közvéleményre és a szavazói bázisukra.

Jelenleg két európai országban van a kormányon radikális jobbaldali nézeteket való párt. Egyiket a háború kitörése után választották meg, Olaszországban Georgia Meloni, pártja, a

Fratelli d'Italia (FdI) élén nemcsak az ország első női miniszterelnökévé vált, de várakozások szerint megalapíthatja a leginkább radikális jobboldali kormányzatot a második világháború óta, annak ellenére, hogy történtek ígéretek a mérséklődésre (Kirby 2022). Magyarországon 2010-től a Fidesz van kormányon, amely 2022-ben ismét megerősítette a pozícióját. Svédországban pedig a Sverigedemokraterna (SD) párt bár hivatalosan nem került kormányra, a jobboldali kisebbségi kormánnyal megállapodtak egymás kölcsönös támogatásáról (MacDougall 2022; Henley 2022).

Emiatt az FdI és SD esetében nem alkalmazható a hipotézis, lévén mint frissen hatalmi helyzetbe került szereplők, a H1 jobban érvényesül velük kapcsolatban, mivel az általam figyelt időszak nagyobb részében még a választásra készültek, és nem egy megerősített hatalmi helyzetből reagáltak a háborúra, a Fidesszel ellentétben.

A Fidesz a választások környékén a hangsúlyt a háborútól való elhatárolódásra, és a békepártiságra helyezte a kommunikációban. Nem fogalmazott meg egyértelműen orosz- vagy ukrán-párti álláspontot. Bár a kormány maga nem foglalt erős álláspontot, fél- és nem-hivatalos kommunikációban az oroszpárti álláspont dominál. Ezt jól példázza Bencsik András este, aki szeptemberben hadat üzent volna az USA-nak a balti tengeren kilyukadt gázvezeték miatt. Bencsik ugyan nem rendelkezik hivatalos pozícióval, ugyanakkor mégsem lehet marginális szereplőnek feltüntetni (Czinkóczi 2022).

Ahogy egyre inkább múlt az idő a választások után, a párt is elkezdett mind erőteljesebb EU- és ezzel Ukrajna-ellenes álláspontot képviselni. Amiatt, hogy az országban alapvetően is erős bázissal rendelkezett a párt, köszönhetően annak, hogy már több mint egy évtizede kormányon van, nem szorult arra, hogy a véleményét a az EU-hoz vagy a NATO-hoz igazítsa (Cafiero 2022). Emiatt Magyarországra vonatkoztatva, ez a hipotézis igaznak bizonyul.

Konklúzió

H1 – Részben beigazolódott

Magyarország esetében a megfigyelt Fidesz és Mi Hazánk Mozgalomnál nem igazolódott be a hipotézis. A Fidesz a korábbi narratíváit és politikai megnyilvánulásait folytatta, még ha más szempontból is, például a háború elején teljes semlegességet hirdetve. A Mi Hazánk megnyilvánulásai ezzel szemben, főleg Ukrajna ellen szóltak és nem Oroszország mellett, amit a háborús helyzet sok esetben csak erősített.

Németországban az AfD narratívájában szakadás figyelhető meg, viszont a szélsőségesen oroszpárti politikusokat is a közvélemény alakulása rászorította arra, hogy némileg idomuljanak mérsékeltebb párttagjaikhoz. Emiatt itt a hipotézis részben érvényesül, bár lehet, hogy más körülmények, amiket nem sikerült felfedeznem erősebb hatást gyakoroltak a párt által alkalmazott narratívára.

Olaszországban három pártot figyeltem meg, valamint azok vezetőit, mivel sok esetben a vezetők szorosabb köteléket alakítottak ki Putyinnal, mint a pártjaik. Az FdI, a Forza Italia és a Lega közösen indultak a választáson, így a véleményük és a narratíváik is hatással voltak egymásra, főleg Meloni FdI-je a másik kettőre. Ebben az országban bár megjelentek oroszbarát és Ukrajna ellenes narratívák, ezek általában zárt ajtók mögött történtek, tehát nem tekinthetők szándékolt vélemény formálásnak. Pontosan emiatt megfigyelhető az is, hogy a politikusok később ezek miatt visszakozni kényszerültek. Mind a három párt és annak vezetői esetében megfigyelhető a mérséklődés, és a korábbi politikáiktól való eltérés. Emiatt úgy vélem, ebben az esetben a hipotézisem megállta a helyét.

Franciaországban mind a kettő jelentős szélsőjobboldali párt vezetőjének módosítania kellett az álláspontját. Le Pen igyekezett elhatárolódni Putyintól, legalábbis a háborús cselekedeteitől, annak érdekében, hogy nagyobb esélye legyen a választásokon. Zemmour, bár mérsékelte az álláspontját, nem ment szembe a régebbi Putyint méltató állításaival. Nézőpontját idővel az ukrán menekültek kapcsán változtatta meg, ami kevés ahhoz, hogy a hipotézisemet beigazolja. Ezzel szemben Le Pen változtatásai következtében úgy vélem nála a hipotézis beigazolódni látszik.

Az Amerikai Egyesült Államokban a Republikánus párt egyes képviselőinél lehetett korábban is felfedezni oroszbarát politikát és megjegyzéseket, de ezt nem lehet az egész pártra általánosítani. Fontos megjegyezni, hogy ezen felül más elszigeteltebb esetekben, például egyes médiaszemélyiségeknél lehet megfigyelni, hogy erős volt és erős is maradt Putyin elismertsége.

Emiatt ebben az esetben a hipotézisemet, nem sikerült olyan mértékben megvizsgálnom, hogy kielégítő választ lehessen adni a hipotézissel kapcsolatban.

Svédországban a narratívák változása nem figyelhető meg, kevés nyilatkozatot lehetett találni a témával kapcsolatban és azok többsége is mérsékelt nézeteket fogalmazott meg, a háború előtt és után is. Emiatt úgy tekintem, hogy ebben az esetben a hipotézisem nem érvényesült.

Ez a hipotézisem a legtöbb esetben nem igazolódott be, vagy nem tudtam olyan módon megvizsgálni, hogy egyértelmű következtetéseket tudjak levonni.

H2 – Információhiány

Ennél a hipotézisnél, nem álltak rendelkezésemre megfelelő források, spekulációkra pedig nem szerettem volna ilyen mértékben támaszkodni. Vélemény formáláshoz ismerni kellett volna olyan körülményeket, amelyeket csak biztonsági szolgálatok ismernek, így ennek a hipotézisnek a további vizsgálatát elvettem.

H3 – Kevés alany

Ezt a hipotézist csak Magyarországon tudtam vizsgálni, lévén ez az egyetlen olyan eset, ahol egy radikális jobboldali narratívákkal is operáló párt hatalmi pozícióban van, kellően régóta ahhoz, hogy egyrészt megszilárdítsa a hatalmát, másrészt, hogy a közvéleményre is kellő hatást tudjon gyakorolni. Ahogyan azt már a H1 kereteiben is kifejtettem, a Fidesz bár más üzeneteket kezdett előtérbe helyezni, nem szüntette meg a Kreml-párti narratívák terjesztését a platformjaikon keresztül, és a politikai cselekvésben is sokszor Oroszország érdekei mentén jár el. Emiatt ebben az esetben úgy gondolom a hipotézisem érvényesült. Ezzel együtt más esetek hiányában gyengének vélem ezt a konklúziót.

Következtetések

Az eredeti három hipotézisem a kutatás végére úgy néz ki gyenge lábakon áll. Azoknál a pártoknál és politikusoknál, akiknek az országában a 2022-es évben, a háború kitörése után választások voltak, a legtöbb esetben nem figyelhető meg erős szembe fordulás a korábbi állításaikkal. A legtöbb esetben a változás lassan, vagy inkább csendesesen ment vége, azáltal, hogy a politikusok a korábbi állításaikról való kérdéseket és megjegyzéseket igyekeztek kerülni. A pénzügyi támogatás hatását nem sikerült megvizsgálni információ hiányában, a

kormányzó pozíció hatása pedig csak egy esetben volt vizsgálható. Bár itt beigazolódott a korábbi feltevés, jó lett volna, ha másik példa is rendelkezésre áll.

A fentebbiekkel szemben viszont megfigyelhető volt a közvélemény hatása. A politikusok elhatárolódtak bizonyos cselekedeteiktől vagy megjegyzéseiktől, amennyiben a közvélemény erős nemtetszést fogalmaz meg az adott eseményekkel kapcsolatban, ezzel kikényszerítve a látszólagos változást.

Hiányosságok és korlátok

Bár nem tudtam teljes bizonyossággal igazolni egyik hipotézisemet se, úgy vélem ez a hiány is hasonlóan beszédes tud lenni és nem gondolom haszontalannak a munkámat. Ezzel együtt nyilvánvaló, hogy rengeteg hiányosság megfigyelhető.

Ebből a szempontból a legszembetűnőbb az információs hiány. Sok esetben nem találtam kellő mennyiségű vagy minőségi forrást, amit többek között a téma frissességének tudok be. Több téma, amit érintenem kellett volna, jelenleg még nemzetbiztonsági ügy, az ezekre vonatkozó iratok nyilvánosságra hozatala pedig évekbe is telhet. A nyelvi korlátok is közre játszottak a források keresésénél, hiába igyekeztem ehhez segítséget bevonni.

A másik nagy korlátja a munkámnak az idő volt, amivel tisztában vagyok. Egy ilyen volumenű munka megírásához, vagy nagyobb szakértelem, vagy több időre lett volna szükségem, jelen tudásom szerint.

Kitekintés

A hibáim és a hiányosságok ellenére, ez a téma továbbra is aktuális maradt, és fog is maradni várhatóan a következő időszakban is. Szükség lenne további kutatásokra, esetleg más elemzési eszközök bevonására is.

Irodalomjegyzék

24.hu (2022) Orbán szerint Trump a béke reménye az orosz-ukrán háborúban. 24.hu (2022.10.11.)

<https://24.hu/kulfold/2022/10/11/orban-viktor-orosz-ukran-haboru-putyin-biden-trump/#>

Aichholzer, J. - Kritzinger, J. - Plescia, C. (2021) National identity profiles and support for the European Union. *European Union Politics*, Vol. 22., No. 2., 293–315.

AIVD (2018) Rechts-extremisme in Nederland: Een fenomeen in beweging, *Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst*.

<https://www.aivd.nl/onderwerpen/extremisme/documenten/publicaties/2018/10/02/rechts-extremisme-in-nederland-een-fenomeen-in-beweging>

(Utolsó letöltés: 2022.04.06.)

Al Mayadeen net (2022) German MP: NATO responsible for Ukraine crisis. *Al Mayadeen net* (2022.03.01.)

<https://english.almayadeen.net/news/politics/german-mp:-nato-responsible-for-ukraine-crisis>

Alduy, C. (2022) Zemmour and Le Pen: the Two Faces of France's Far Right. *Green European Journal* (2022.04.07.)

<https://www.greeneuropeanjournal.eu/zemmour-and-le-pen-the-two-faces-of-frances-far-right/>

Amaro, S. (2022) Putin's old EU ally Viktor Orban is once again aggravating Brussels. *CNBC* (2022.12.12.)

<https://www.cnn.com/2022/12/12/putins-old-eu-ally-orban-is-once-again-aggravating-brussels-with-knockbacks.html>

Balser, M. (2022) Die Grenze ist überschritten. *Süddeutsche Zeitung* (2022.09.20.)

<https://www.sueddeutsche.de/meinung/afd-russland-ukraine-chrupalla-1.5660687>

Bayer, L. (2022) Viktor Orbán's double game: Spin EU conspiracies in Budapest, collaborate in Brussels. *Politico* (2022.10.07.)

<https://www.politico.eu/article/viktor-orban-double-game-eu-conspiracies-budapest-collaborate-brussels-sanctions-recovery-funds/>

BBC (2022a) Italy elections: Far-right party sacks candidate for Hitler praise. *BBC* (2022.09.20.)

<https://www.bbc.com/news/world-europe-62971802>

BBC (2022b) Marine Le Pen says she opposes sanctions on Russian gas. *BBC* (2022.04.12.)

<https://www.bbc.com/news/world-europe-61073894>

Bereznay I. (2022) Orbán Viktor: Nem akarom visszavonadni a primitív szankciókat, csak gondoljuk újra. *Index* (2022.10.11.)

<https://index.hu/belfold/2022/10/11/orban-viktor-berlin-beszelgetes-orosz-ukran-haboru-vlagyimir-putyin-beke-energiavalsag-szankciok/>

Boross Zs. (2017) Az ideológia szerepe a radikalizációban. In Sabjanics I. (szerk.): *Modern Kori Népvándorlás, a Migráció Komplex Megközelítése*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.

Bozzay B. (2022) Az orosz háborús jelképet használó fideszes polgármester ellentmondásos világa. *telex* (2022.11.26.)

<https://telex.hu/belfold/2022/11/26/orosz-haboru-jelkep-z-betu-polgarmester-fidesz-novaj>

Breeden, A. – Méheut, C. (2022) France's Far Right Surges Into Parliament, and Further Into the Mainstream. *The New York Times* (2022.06.26.)

<https://www.nytimes.com/2022/06/26/world/europe/france-far-right-parliament.html>

Cafiero, G. (2022) What does Meloni's premiership mean for Italy-Russia ties?. *Daily Sabah* (2022.11.17.)

<https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/what-does-melonis-premiership-mean-for-italy-russia-ties>

Carbonaro, G. (2022) Ukraine war misinformation from Russia Today is slipping through the cracks of an EU ban. But how? *Euronews* (2022.08.16.)

<https://www.euronews.com/next/2022/08/16/ukraine-war-misinformation-from-russia-today-is-slipping-through-the-cracks-of-an-eu-ban-b>

Carter, B. (2022) Czech voters turn to the far-right for answers to the energy crisis, *euronews* (2022.10.13)

<https://www.euronews.com/2022/10/13/czech-voters-turn-to-the-far-right-for-answers-to-the-energy-crisis>

Cservenák Z. (2022) Orbán: az orosz–ukrán háború helyi lenne, de az uniós szankciók miatt globális válság lett belőle. *Szeged.hu* (2022.09.26.)

<https://szeged.hu/cikk/orban-az-orosz-ukran-haboru-helyi-lenne-de-az-unios-szankciok-miatt-globalis-valsag-lett-belole>

Connolly, K.(2022) Far-right German politicians accused of pro-Putin ‘propaganda trip’. *the Guardian* (2022.09.20.)

<https://www.theguardian.com/world/2022/sep/20/far-right-german-politicians-accused-of-pro-putin-propaganda-trip>

Czinkóczi S. (2022) A Hír TV-n már ott tartanak, hogy hadat kellene üzenni az Egyesült Államoknak. *444* (2022.09.29.)

<https://444.hu/2022/09/29/a-hir-tv-n-mar-ott-tartanak-hogy-hadat-kellene-uzenni-az-egyesult-allamoknak>

Datta, N. (2022) We know Russia funds Europe’s far Right. But what does it get in return?, *openDemocracy* (2022.04.06.)

<https://www.google.com/search?client=opera-gx&q=open+democracy&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>

de La Baume, M. (2022) Marine Le Pen plays down her Russia ties ahead of election runoff. *Politico* (2022.04.13.)

<https://www.politico.eu/article/marine-le-pen-plays-down-her-ties-with-russia-before-second-round/>

Desai, S. (2022) French more accepting of far-right ideology: Survey. *Anadolu Agency* (2022.08.31.)

<https://www.aa.com.tr/en/europe/french-more-accepting-of-far-right-ideology-survey/2673107>

DW (2022a) Germany's far-right AfD conference ends early. *Deutsche Welle* (2022.06.19.)

<https://www.dw.com/en/germany-far-right-afd-conference-halted-amid-ukraine-war-infighting/a-62183851>

DW (2022b) Social Democrats win Lower Saxony election. *Deutsche Welle* (2022.10.09)

<https://www.dw.com/en/germany-lower-saxony-election-a-boost-for-chancellor-olaf-scholz/a-63382759>

Erlanger, S. – Anderson, C. (2022) Rise of Far-Right Party in Sweden Was Both Expected and Shocking. *The New York Times* (2022.09.15.)

<https://www.nytimes.com/2022/09/15/world/europe/sweden-election-far-right.html>

Euronews – AP (2022) Vladimir Putin recognises Ukrainian separatist regions, in escalation of tensions. *Euronews* (2022.02.21)

<https://www.euronews.com/2022/02/21/putin-dangles-donbas-recognition-as-tensions-in-eastern-ukraine-continue-to-rise>

Fagan, M. - Clancy, L. (2022) Among European right-wing populists, favorable views of Russia and Putin are down sharply, *Pew Research Center* (2022.09.23.)

<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/09/23/among-european-right-wing-populists-favorable-views-of-russia-and-putin-are-down-sharply/>

Fedor, L. (2022) Pro-Putin Republicans break ranks by heaping praise on Kremlin. *Financial Times* (2022.03.26.)

<https://www.ft.com/content/fd870fa9-007a-4cd4-bffc-d72aa2a35767>

Ferraresi, M. (2022) Why Russia Is the Big Winner in Italy's Election. *Foreign Policy* (2022.10.12.)

<https://foreignpolicy.com/2022/10/12/meloni-italy-russia-big-winner-election/>

Filipenko, S. (2022) 'No one wants to be a little brother': Belarus, Russia and Ukraine – a dysfunctional family affair, *the Guardian* (2022.10.16.)

<https://www.theguardian.com/books/2022/apr/05/belarus-russia-and-ukraine-putin-dysfunctional-family>

Finthammer, V. (2022) Weidel sieht einen „Wirtschaftskrieg gegen Deutschland“. *Deutschlandfunk* (2022.10.16.)

<https://www.deutschlandfunk.de/alice-weidel-afd-ukraine-krieg-100.html>

France24 (2022) French far-right candidate Zemmour says Ukrainians welcome, but not Arab refugees. *France 24* (2022.03.09.)

<https://www.france24.com/en/europe/20220309-french-far-right-candidate-zemmour-says-ukrainians-welcome-but-not-arab-refugees>

Fürstenau, M. (2022) Ukraine-Krieg, AfD und ein "heißer Herbst". *Deutsche Welle* (2022.08.10.)

<https://www.dw.com/de/ukraine-krieg-afd-und-ein-heißer-herbst/a-63378246>

Gabbatt, A. (2022) Tucker Carlson leads rightwing charge to blame everyone but Putin. *the Guardian* (2022.02.25.)

<https://www.theguardian.com/media/2022/feb/25/tucker-carlson-fox-news-russia-putin>

Gattinara, P. C. – Pirro, A. L. P. (2019) The far right as social movement. *European Societies*, Vol. 21. No. 4. 447-462.

Geoffroy, R. – Vaudano, M. (2022) What are Marine Le Pen's ties to Vladimir Putin's Russia?. *Le Monde* (2022.04.21.)

https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2022/04/21/what-are-marine-le-pen-s-ties-to-vladimir-putin-s-russia_5981192_8.html

Giuffrida, A. (2022) Cracks show over Russia as Italy's far-right alliance heads for election win. *the Guardian* (2022.09.09.)

<https://www.theguardian.com/world/2022/sep/09/cracks-show-in-meloni-salvini-alliance-over-russia-sanctions-italy>

Glathe, J. – Varga, M. (2018) Far-Right Fan Culture in Russia: The Politicisation of Football Hooligans on Russian Social Media. *Journal für Entwicklungspolitik*. Vol. 34. No. 2. 20-49.

Greven, T. (2016) *The rise of right-wing populism in Europe and the United States*. Berlin: FES - Friedrich-Ebert-Stiftung, Electronic
<https://library.fes.de/opus4/frontdoor/index/index/docId/44073>
(Utolsó letöltés: 2022.02.11.)

Guillou, C. (2022) On the war in Ukraine, Marine Le Pen doubles down on her criticism of Europe. *Le Monde* (2022.10.02.)
https://www.lemonde.fr/en/france/article/2022/10/02/in-the-face-of-putin-s-difficulties-marine-le-pen-doubles-down-on-her-criticism-of-europe_5998806_7.html

Győri L. – Molnár Cs. – Krekó P. – Szicherle P. (2022) The Kreml's troll network never sleeps. *Political Capital*. Hozzáférhető:
https://politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/pc_ned_study_kremlin_troll_network_2022_web.pdf
(Letöltés: 2022.11.06.)

Hargitai M. (2022) Orbán Putyinnak drukkol a háborúban, Oroszországhoz akarja láncolni Magyarországot. *Népszava* (2022.03.27.)
https://nepszava.hu/3151446_orban-viktor-vlagyimir-putyin-demokracia-ertek-magyarorszag-oroszorszag

Henley, J. (2022) Swedish parties agree coalition with backing of far-right. *the Guardian* (2022.10.14.)
<https://www.theguardian.com/world/2022/oct/14/swedish-parties-agree-coalition-with-backing-of-far-right>

Hill, S. (2022) Elon Musk's Twitter takeover is a colossally bad idea, *IPS Journal* (2022.05.05.)
<https://www.ips-journal.eu/work-and-digitalisation/elon-musks-twitter-takeover-is-a-colossally-bad-idea-5912/>

India Today (2022) 'Inciter of genocide' : Kyiv urges ban of Russia's RT after anchor calls for drowning of Ukrainian children. *India Today* (2022.10.24.)

<https://www.indiatoday.in/world/russia-ukraine-war/story/kyiv-urges-ban-russia-rt-after-anchor-calls-drowning-ukrainian-children-2288864-2022-10-24>

Irish, J.(2022) Far-right sends shockwaves in France after electoral breakthrough. *Reuters* (2022.06.20.)

<https://www.reuters.com/world/europe/far-right-sends-shockwaves-france-after-electoral-breakthrough-2022-06-19/>

Ivanova, E. – Kinyakin, A. – Stepanov, S. (2019) The European and Russian Far Right as Political Actors: Comparative Approach. *Journal of Politics and Law*. Vol. 12, No. 2., 86-104.

Jones, S. G. – Doxsee, C. – Harrington, N. (2020) *The Right-wing Terrorism Threat in Europe*. Washington, DC: Center for Strategic & International Studies.

Kazmin, A. – Ricozzi, G. (2022) Italy will never be 'weak link' in western alliance, says Giorgia Meloni. *Financial Times* (2022.10.19.)

<https://www.ft.com/content/b06a298f-8e3f-4600-b35b-a157b00ab707>

Kinyakin, A. A. – Kotov, D. A. – Stepanov, S. (2021) Measuring the far-right in Europe: comparative analysis of the xenophobic and anti-immigrant sentiment in Germany, Poland and Russia. *Przegląd Europejski*. Vol. 2021, No. 1., 29-42.

Kirby, P. (2022) Italian election campaign ends as far right bids for power. *BBC* (2022.09.24.)

<https://www.bbc.com/news/world-europe-63015911>

Knight, B. (2022a) Germany's far-right split by Russia-Ukraine war. *Deutsche Welle* (2022.03.28.)

<https://www.dw.com/en/germanys-far-right-split-by-russia-ukraine-war/a-61283065>

Knight, B. (2022b) Regional election a test for Germany's federal government. *Deutsche Welle* (2022.10.08.)

<https://www.dw.com/en/weekend-regional-election-in-lower-saxony-will-test-federal-german-government/a-63374079>

Kyllmann, C. (2022) Far-right AfD gains popularity amidst energy crisis, recession fears – polls, *Clean Energy Wire* (2022.10.18.)

<https://www.cleanenergywire.org/news/far-right-afd-gains-popularity-amidst-energy-crisis-recession-fears-polls>

Laruelle, M. (2015) Dangerous Liaisons: Eurasianism, the European Far Right, and Putin's Russia, In: Laruelle, M. (szerk.): *Eurasianism and the European Far Right: Reshaping the Europe–Russia Relationship*, London: Lexington Books

Le Page, I. (2022) Europe's far-right in a pickle over Ukraine war, Putin links. *The Times of Israel* (2022.03.05.)

<https://www.timesofisrael.com/europes-far-right-in-a-pickle-over-ukraine-war-putin-links/>

Lerer, L. – Epstein, R. J. (2023) 'Nobody Is in Charge': A Ragged G.O.P. Stumbles Through the Wilderness. *The New York Times* (2023.01.06.)

<https://www.nytimes.com/2023/01/05/us/politics/republican-party-leadership.html>

Levin, B. (2022) Donald Trump, Malignant Narcissist, Blames Ukrainian Casualties On "Rigged" U.S. Election. *Vanity Fair* (2022.04.26.)

<https://www.vanityfair.com/news/2022/04/donald-trump-piers-morgan-ukraine-rigged-election>

Likhachev, V. (2016) The Far Right in the Conflict between Russia and Ukraine, *Russie.Nei.Visions, Ifri*, July 2016., No. 95.

Lillis, M. (2022) GOP unites around blaming Biden for Ukraine crisis. *The Hill* (2022.02.23.)
<https://thehill.com/policy/international/595485-divided-gop-unites-around-blaming-biden-for-ukraine-crisis/>

Louis, L. (2022) Le Pen's Russia ties could lower her chances. *Deutsche Welle* (2022.04.13.)
<https://www.dw.com/en/france-le-pens-russia-ties-could-lower-her-chances/a-61462036>

MacDougall, D. (2022) Sweden unveils minority government that relies on far-right support. *Euronews* (2022.10.14.)
<https://www.euronews.com/2022/10/14/sweden-unveils-minority-government-that-will-rely-on-a-far-right-party>

Mandiner (2022) Orbán: Az orosz–ukrán háborúban is a magyarok oldalán állunk. *Mandiner* (2022.12.24.)
https://mandiner.hu/cikk/20221224_orban_viktor_karacsony_belfold_interju_haboru_valsag

Mastracci, M. (2022) Pro-Kremlin Online Rhetoric Thrives in Orban's Hungary. *Balkan Insight* (2022.04.20.)
<https://balkaninsight.com/2022/04/20/pro-kremlin-online-rhetoric-thrives-in-orbans-hungary/>

Mazzola, D. (2022) Why Meloni's victory in the Italian election was no surprise. *The Loop* (2022.11.08.)
<https://theloop.ecpr.eu/why-melonis-victory-in-the-italian-election-was-no-surprise/>

Méheut, C. (2022) French Far-Right Candidate Vows to Fight for Identity as Prospects Fade. *The New York Times* (2022.03.27.)
<https://www.nytimes.com/2022/03/27/world/europe/eric-zemmour-france.html>

Mi Hazánk honlapja (2022.10.14.) A Mi Hazánk barátságtalan országnak minősíti Ukrajnát.
<https://mihazank.hu/a-mi-hazank-baratsagtalan-orszagnak-minositi-ukrajnat/>
(Utolsó lekérdezés: 2023. 01. 02.)

Michael, G. (2019) Useful Idiots or Fellow Travelers? The Relationship between the American Far Right and Russia, *Terrorism and Political Violence*, Vol. 31., No. 1., 64-83.

Moody, C. (2022) How US right-wing views Putin amid Russian war on Ukraine. *Al Jazeera* (2022.03.04.)

<https://www.aljazeera.com/news/2022/3/4/how-us-right-wing-views-putin-amid-russian-attack-on-ukraine>

Mudde, C. (2019) *The Far Right Today*. Cambridge: Polity Press.

Nagy B. (2022) Publicus: Egyre többen tartják Oroszországot agresszornak, de a kormánypárti szavazók véleménye alig változott. *telex* (2022.11.11.)

<https://telex.hu/belfold/2022/11/11/publicus-felmeres-oroszorszag-haboru-ukrajna-kiallas-oroszbarat-politika>

Nardelli, A. (2019) Revealed: The Explosive Secret Recording That Shows How Russia Tried To Funnel Millions To The “European Trump”. *Buzz Feed News* (2019.07.10.)

<https://www.buzzfeednews.com/article/albertonardelli/salvini-russia-oil-deal-secret-recording>

Nezirevic, L. (2022) Right-wing Swedish Democrats slammed as 'security risk' by ruling party. *Anadolu Agency* (2022.09.02.)

<https://www.aa.com.tr/en/europe/right-wing-swedish-democrats-slammed-as-security-risk-by-ruling-party/2675442>

Norris, P. (2005): *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.

Noyan, O. (2022) German far-right MPs to visit Russian-occupied eastern Ukraine. *Euractive* (2022.09.20.)

https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/german-far-right-mps-to-visit-russian-occupied-eastern-ukraine/

O’Connell, N. (2022) Can Meloni hold together Italy’s fractious governing coalition while staying tough on Russia? *Atlantic Council* (2022.11.10.)

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/can-meloni-hold-together-italys-fractious-governing-coalition-while-staying-tough-on-russia/>

Owen, T. (2022) US Extremists Have Picked a Side in Ukraine: ‘Lol Putin Is Brilliant’. *Vice News* (2022.02.25.)

<https://www.vice.com/en/article/wxd7zn/us-extremists-putin-nicholas-fuentes>

Papp A. (2022a) A kormánypárti szavazók mindössze 3 százaléka gondolja felelősnek Oroszországot az ukrajnai háborúért. *24.hu* (2022.08.22.)

<https://24.hu/belfold/2022/08/22/idea-intezet-felmeres-orosz-ukran-haboru-mi-hazank-ellenzek/>

Papp A. (2022b) Mi Hazánk: a magyar kormány finanszírozza az ukrajnai háborút. *24.hu* (2022.12.07.)

<https://24.hu/belfold/2022/12/07/mi-hazank-magyar-kormany-orosz-ukran-haboru-duro-dora/>

Paxton, R. (2018) *The Alt-Right, Post-Truth, Fake News, and the Media*. In Waring, A. (szerk.) *The New Authoritarianism Vol. 1: A Risk Analysis of the US Alt-Right Phenomenon*, Stuttgart: ibidem-Verlag

Pirro, A. L. – Pavan, E. – Fagan, A. – Gazsi, D. (2021) Close ever, distant never? Integrating protest event and social network approaches into the transformation of the Hungarian far right. *Party Politics*, Vol. 27., No. 1. 22–34.

Political Capital (2022) A Fidesz-szavazók fele szerint a kormány nem szavazta meg a szankciókat – kutatás az orosz-ukrán háborúval kapcsolatos attitűdökről. *Átlátszó* (2022.11.16.)

<https://pcblog.atlatszo.hu/2022/11/16/a-fidesz-szavazok-fele-szerint-a-kormany-nem-szavazta-meg-a-szankciokat-kutatas-az-orosz-ukran-haboruval-kapcsolatos-attitudokrol/>

Polyakova, A. (2015) Putinism and the European Far Right. Washington, D.C., *Atlantic Council*, 2015 November 19.

https://imrussia.org/images/stories/Russia_and_the_World/Putin-Far-Right/alina-polyakova_putinism-european-far-right.pdf

(Letöltés: 2022.10.15.)

Posaner, J. (2022) Italy's Salvini under fire over failed Russia trip. *Politico* (2022.06.12.)
<https://www.politico.eu/article/matteo-salvini-russia-vladimir-putin-trip-moscow-ukraine-war/>

Ravndal, J. A. (2018) Explaining right-wing terrorism and violence in Western Europe: Grievances, opportunities and polarisation. *European Journal of Political Research*. Vol. 54., No. 4. 845-866.

Rényi P. D. (2022) The Art of Media War - This is how Viktor Orbán captured the free press in Hungary. 444 (2022.02.28.)
<https://444.hu/tldr/2022/02/28/the-art-of-media-war-this-is-how-viktor-orban-captured-the-free-press-in-hungary>

Reuters (2022a) Italy's Meloni speaks to Zelenskiy, offers full support for Ukraine. *Reuters* (2022.10.04.)
<https://www.reuters.com/world/europe/italys-meloni-speaks-zelenskiy-offers-full-support-ukraine-2022-10-04/>

Reuters (2022b) Sweden Democrats leader wants party to change on NATO membership if Finland applies to join alliance. *Reuters* (2022.04.09.)
<https://www.reuters.com/world/europe/sweden-democrats-leader-wants-party-change-nato-membership-if-finland-applies-2022-04-09/>

Reuters (2022c) Ukraine urges global ban of Russia's RT over presenter's call to drown children. *Reuters* (2022.10.23.)
<https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-urges-global-ban-russias-rt-after-presenter-calls-drowning-ukrainian-2022-10-23/>

Rojas, W. – Leonard, K. (2022) Republicans at CPAC are buzzing that the Ukraine invasion isn't Putin's fault — it's Biden's. *Business Insider* (2022.02.24.)
<https://www.businessinsider.com/ukraine-joe-biden-cpac-republicans-vladimir-putin-2022-2>

Róna D. (2016) *Jobbik-Jelenség: A Jobbik Magyarországért Mozgalom térnyerésének okai*. Budapest: KUK Könyv és Kávészüf.

Rybak, V. (2022) Alternative for “Peace:” German Far-Right and Leftist Parties Help Kremlin Propaganda. *Ukraine World* (2022.05.17.)

<https://ukraineworld.org/articles/infowatch/alternative-peace>

Sandford, A. (2022) French election: What exactly is Marine Le Pen's stance on Russia and Vladimir Putin?. *Euronews* (2022.04.18.)

<https://www.euronews.com/my-europe/2022/04/18/french-election-what-exactly-is-marine-le-pen-s-stance-on-russia-and-vladimir-putin>

Sannerstedt, A. (2022) Rysslands kritik mot väst tilltalar Sverigedemokraterna. In Mathisen, D.: *Sverigedemokraternas flirt med Putin – en sammanställning av partiets hållning till Ryssland*. Arena Opinion, 9-11.

<https://arenaopinion.se/wp-content/uploads/sites/3/2022/08/sd-flirt-m-putin-2022-07-05.pdf>

(Letöltés 2022.12.28.)

Scher, B. (2023) Opinion | The Party of One Becomes the Party of None. *Politico* (2023.01.07.)

<https://www.politico.com/news/magazine/2023/01/07/gop-party-trump-00076810>

Schindler, F. (2022) Verwerfungen wegen Russland – bei der AfD sind jetzt Redeverbote im Spiel. *Welt* (2022.06.04.)

<https://www.welt.de/politik/deutschland/article238029783/AfD-Verwerfungen-wegen-Russland-jetzt-sind-Redeverbote-im-Spiel.html>

Schuetze, C. F. (2022) German far-right politicians cancel a trip to a Russian-occupied part of Donbas after pushback. *The New York Times* (2022.09.21.)

<https://www.nytimes.com/2022/09/21/world/europe/germany-afd-trip-ukraine-canceled.html>

Shekhovtsov, A. (2018) *Russia and the Western Far Right: Tango Noir*. Abingdon: Routledge.

Shevel, O. (2011) Russian Nation-building from Yel'tsin to Medvedev: Ethnic, Civic or Purposefully Ambiguous?, *Europe-Asia Studies*, March 2011, Vol. 63, No. 2, 179-202.

Sima, J. (2022) Sverigedemokraterna är Putins bästa drängar. *Aftonbladet* (2022.02.17.)

<https://www.aftonbladet.se/ledare/a/5GQBE1/sverigedemokratern-ar-putins-basta-drangar>

Smeeke, A. - Wildschut, T. - Sedikides, C. (2021) Longing for the “good old days” of our country: National nostalgia as a new master-frame of populist radical right parties. *Journal of Theoretical Social Psychology*, Vol. 5., No. 2., 90– 102.

Socialdemokraterna (2022) SD:s kopplingar till Putins Ryssland – en säkerhetsrisk för Sverige. *Socialdemokraterna* (2022.09.02.)

<https://www.socialdemokraterna.se/nyheter/nyheter/2022-09-02-sds-kopplingar-till-putins-ryssland---en-sakerhetsrisk-for-sverige>

Stepman, J. (2022) The Left’s Need to Control All Information, *The Daily Signal* (2022.10.31.)

<https://www.dailysignal.com/2022/10/31/left-wants-to-control-all-information-so-it-fears-elon-musks-twitter-takeover/>

Stern, D. L. – Morris, L. (2022) For Ukraine, Hungary’s Orban is another problematic strongman next door. *the Washington Post* (2022.12.26.)

<https://www.washingtonpost.com/world/2022/12/26/ukraine-hungary-tension-border-war/>

Stoll, U. – Bensmann, M. (2022) Das Russland-Dilemma der Rechten: Putins Krieg spaltet die AfD. *ZDF* (2022.10.05.)

<https://www.zdf.de/nachrichten/politik/afd-ukraine-krieg-russland-100.html>

SVT (2022) Åkesson om valet mellan Putin och Biden: ”Vill inte ha någon av dem”. *SVT Nyheter*. (2022.02.16.)

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/akesson-om-valet-mellan-putin-och-biden-vill-inte-ha-nagon-av-dem>

Szabó D. (2022) Orbán Viktor elítélte Oroszországot az ukrajnai háború miatt, a békétől várja a recesszió végét, *Napi.hu* (2022.07.01.)

<https://www.napi.hu/magyar-gazdasag/orban-viktor-inflacio-interju-honvedseg-nato-ukrajna.755337.html>

Szabó Gy. (2022) Ukrán külügy: Orbán Viktor Ukrajna vereségét szeretné. *Index* (2022.12.28.)

<https://index.hu/gazdasag/2022/12/28/haboru-orosz-ukran-konfliktus-orban-viktor-miniszterelnok-kulugyminiszterium-szijarto-peter/>

Szumski, C. (2022) Far-right leader hits back over ‘threat’ label. *Euractiv* (2022.09.06.)
https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/far-right-leader-hits-backs-over-threat-label/

Tamkin, E. (2022) Why the US far right can’t quit Putin. *The New Statesman* (2022.03.17.)
<https://www.newstatesman.com/world/americas/north-america/us/2022/03/why-parts-of-the-us-right-cant-quit-putin>

The Economist (2022) Marine Le Pen says sanctions on Russia are not working. *The Economist* (2022.11.03.)
<https://www.economist.com/europe/2022/11/03/marine-le-pen-says-sanctions-on-russia-are-not-working>

The Local (2018) Italy’s right-wing party leaders congratulate Putin on re-election. *The Local Italy* (2018.03.19.)
<https://www.thelocal.it/20180319/italian-rightwing-politicians-matteo-salvini-giorgia-meloni-putin-russian-election/>

Trippenbach, I. (2022) How French far-right presidential candidate Marine Le Pen has kept a low profile on Ukraine war. *Le Monde* (2022.05.30.)
https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2022/04/04/how-french-far-right-presidential-candidate-marine-le-pen-has-kept-a-low-profile-on-the-war-in-ukraine_5979703_5.html

Urban, L. (2018) Szubkultúra - szubkultúra-kutatás. *Eruditio – Educatio*, Vol. 13., No. 1., 65-78.

Vela, J. H. – Giordano, E. (2022) Meloni slams Berlusconi over Putin remarks. *Politico* (2022.10.20.)
<https://www.politico.eu/article/italy-giorgia-meloni-slams-silvio-berlusconi-over-vladimir-putin-remarks-war-ukraine/>

Verseck, K. (2022) Hungary: What's Viktor Orban's problem with Ukraine? *Deutsche Welle* (2022.12.12.)
<https://www.dw.com/en/hungary-whats-viktor-orbans-problem-with-ukraine/a-64063750>

Vock, I. (2022) The EU's energy crisis is emboldening the European far right, *New Statesman* (2022.08.17.)

<https://www.newstatesman.com/world/europe/ukraine/2022/08/europe-energy-crisis-emboldening-eu-far-right>

Vörös Sz. (2022) "I defended Viktor Orbán, for perhaps too long" – Radosław Sikorski on war, Hungarian cynicism and misunderstood sovereignty. *Válasz Online* (2022.12.21.)

<https://www.valaszonline.hu/2022/12/21/radoslaw-sikorski-poland-russia-ukraine-war-viktor-orban-ep-interview/>

Waring, A. (2018) The Alt-Right and US Foreign Policy. In Waring, A. (szerk.) *The New Authoritarianism Vol. 1: A Risk Analysis of the US Alt-Right Phenomenon*. Stuttgart: ibidem-Verlag.

Weidinger, B. – Schmid, F. – Krekó P. (2017) Russian Connections of the Austrian Far-Right. *Political Capital*. Hozzáférhető:

https://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/PC_NED_country_study_AT_20170428.pdf

(Letöltés: 2022.10.15.)

Westmacott, J. (2022) German Far-Right Split Over War In Ukraine. *The Organization for Word Peace* (2022.08.11.)

<https://theowp.org/german-far-right-split-over-war-in-ukraine/>

Wheeldon, T. (2022) How Le Pen's far-right party went from 'de-demonisation' to 'normalisation'. *France 24* (2022.08.04.)

<https://www.france24.com/en/france/20220804-how-le-pen-s-far-right-party-went-from-de-demonisation-to-normalisation>

Williams, W. (2016) Google updates algorithm to filter out Holocaust denial and hate sites. *The Christian Science Monitor*. (2016.12.21.)

<https://www.csmonitor.com/Technology/2016/1221/Google-updates-algorithm-to-filter-out-Holocaust-denial-and-hate-sites>

Willsher, K. (2022) French far-right leader Marine Le Pen forced to defend Putin links. *The Guardian* (2022.03.02.)

<https://www.theguardian.com/world/2022/mar/02/french-far-right-leader-marine-le-pen-forced-to-defend-putin-links>

Wong, E. (2022) Russia Secretly Gave \$300 Million to Political Parties and Officials Worldwide, U.S. Says. *The New York Times* (2022.09.13.)

<https://www.nytimes.com/2022/09/13/us/politics/russia-election-interference.html>

Zverev, A. (2016) Moscow is bankrolling Ukraine rebels: ex-separatist official. *Reuters* (2016.10.05.)

<https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-separatists-idUSKCN1251UQ>